

BOEZEMVERSLAG 2018

Natura 2000-gebied 'Boezems Kinderdijk'

Vogelwerkgroep Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard'

Monitoringsverslag Boezems van Kinderdijk 2018

Auteurs : Pieter Bieren
Richard Slagboom
Corne Stam
Bastiaan van de Wetering

Vormgeving Richard Slagboom

Opdrachtgever: Waterschap Rivierenland

Afschriften Provincie Zuid-Holland / Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid

Rapportnummer: 2019-01

Wijze van citeren Slagboom, R., P. Bieren, C. Stam en B van de Wetering (2019).
Monitoringsverslag Boezems van Kinderdijk 2018. NVWA-rapport
2019-01. Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard', Papendrecht.

Oplage 40 exemplaren

Voorkant Patrick telt het Nieuwe Rietmoeras (foto Richard Slagboom)

Disclaimer

Op alle tekst, foto's en afbeeldingen in dit rapport berust – tenzij anders vermeld – het auteursrecht van de vogelwerkgroep van de Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard'. Verstrekking aan en gebruik door anderen is zonder toestemming niet toegestaan. Aan dit rapport kunnen geen rechten worden ontleend. Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard' kan niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele schade als gevolg van een onjuiste of onvolledige weergave van de gegevens in dit rapport.

Copyright © vogelwerkgroep Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard', 2019.

Inhoudsopgave

1 Inleiding	4
1.1 Leeswijzer	4
2 Veldwerk	5
2.1 Weer	6
2.2 Inspanning & verantwoording	7
3 Natura 2000	11
3.1 Broedvogels (N-2000)	12
3.2 Wintervogels (N-2000)	17
4 Nieuwe Rietmoeras	19
4.1 Monitoring rietmoeras	19
5 Watervogels	21
6 Rietvogels	27
7 Struweelvogels	30
8 Overige broedvogels	35
9 Bijzondere waarnemingen in 2018	37
Bronvermelding	39
Bijlage I Langjarig overzicht territoria	40
Bijlage II Kaarten territoria Overwaard	42
Bijlage III Kaarten territoria Nederwaard	53
Bijlage IV Kaarten territoria Nieuwe Rietmoeras	65

1 Inleiding

Ieder jaar opnieuw besef ik mezelf dat ik een bevoorrecht mens ben. Meestal beleef ik zo'n juichmomentje ergens op een vroege zaterdagochtend in mei.

Het is een uur of half zes, een normaal mens ligt dan nog op z'n nest, maar ik roei zachtjes door de Nederwaard. De roeispanten zorgen voor de eerste rimpelingen in het water, verder is het windstil. Overal om ons heen zingen rietvogels. Patrick heeft het er druk mee en voert ze nauwkeurig in. Langzaam wordt het licht en lossen de laatste flarden ochtendmist op. De dauw glinstert op de rietstengels. Ik wil eigenlijk wel juichen, maar ik moet stil zijn. Veel mooier dan dit gaat het echt niet worden.

En dat klopt, want behalve dat het regelmatig genieten geblazen is in de Boezems, baren ze ons ook zorgen. Met name in de Hooge Boezem van de Overwaard gaat het al jaren slecht. Steeds meer rietland verdwijnt en de waterkwaliteit is er ronduit slecht.

Ook wordt steeds drukker in het gebied, waardoor de rust steeds vaker wordt verstoord. Behalve dat de Boezems van Kinderdijk een Natura 2000-gebied is, is het sinds 1997 ook een UNESCO Werelderfgoed. Dit zorgt voor een toenemende stroom van toeristen en tal van (bouw)activiteiten om dit in goede banen te leiden.

Gelukkig is bij Waterschap Rivierenland, de 'eigenaar' van het gebied, inmiddels het besef groeiende dat de Boezems meer zijn dan een waterberging. Er wordt momenteel volop ingezet op natuurherstel. Het Nieuwe Rietmoeras, dat wij ook in dit verslag bespreken, is hier een goed voorbeeld van.

De vrijwilligers van de Vogelwerkgroep brengen de avifauna van de Boezems van Kinderdijk sinds jaar en dag in kaart en hebben inmiddels een unieke reeks telgegevens verzameld. Gegevens die hard nodig zijn om in de toekomst de natuur in dit prachtige gebied effectiever te kunnen beschermen.

Richard Slagboom, maart 2019

1.1 Leeswijzer

Het Boezemverslag 2018 is als volgt opgebouwd: Na de inleiding in hoofdstuk 1 wordt in het 2e hoofdstuk besproken op welke manier en onder welke omstandigheden is geïnventariseerd en welke inspanningen daarvoor zijn verricht.

In hoofdstuk 3 worden de instandhoudingsdoelen van Natura 2000 besproken. Aan de inventarisatie van het Nieuwe Rietmoeras wordt in hoofdstuk 4 aandacht besteed. Achtereenvolgens worden in hoofdstuk 5-7 bijzonderheden m.b.t. overige water-, riet- en struweelvogels besproken. De overige vogels komen in hoofdstuk 8 aan bod. In hoofdstuk 9 staan de 'bijzondere' waarnemingen uit 2018.

2 Veldwerk

De monitoring van winter- en broedvogels is uitgevoerd door de vrijwilligers van de vogelwerkgroep van de Natuur- en Vogelwacht de Alblasserwaard. (NVWA).

In de Nederwaard is met behulp van een roeiboot geïnterviewd vanaf de vaarwegen in het gebied. Daarvoor mochten we weer belangeloos gebruik maken van de boot van dhr. Rijdsdijk. Tevens mochten we ook de fluisterboot van familie Rijswijk aan de Molenstraat verschillende keren gebruiken.

In de Overwaard wordt het grootste deel van de tellingen lopend vanaf de omliggende kades uitgevoerd. Het rietmoeras wordt geteld m.b.v. onze eigen kano 'de Rode Reiger', die bij de molen van de familie Klapwijk een mooie en veilige ligplaats heeft.

Voor het tellen van de nesten van de Purperreiger, één van de doelsoorten in de Boezems, werd op 2 juni een speciaal bezoek ingepland. Voor de gelegenheid mochten we gebruik maken van de filmboot van het Stichting Werelderfgoed Kinderdijk.

Tevens is met behulp van een drone van de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid een poging gedaan om een simultaattelling van de Purperreigernesten uit te voeren. Bij vergelijkbare aantallen zou dan in de toekomst met een drone kunnen worden geteld, waardoor verstoring tot een minimum beperkt wordt.

Onze dank gaat, in alfabetische volgorde, uit naar alle tellers van 2018: Nieck Alderliesten, Bas van Berkum, Jurie Bieren, Pieter Bieren, Wouter Boer, Adri Clements, Hendrik Jan van Dijk, Laurens van der Hoef, Matthias Erkelens, Peter Paul Klapwijk, Ad Kooij, Richard Slagboom, Corné Stam, Patrick Verhaar, Rik Vinke en Bastiaan van de Wetering.

Figuur 1: Rik kan nog steeds lachen ondanks de grote aantallen Grauwe ganzen. (foto Richard Slagboom)

2.1 Weer

Het weer in het seizoen 2018 begon vrij koud, maar uiteindelijk bleek 2018 een bijzonder warm en droog jaar te zijn. Hieronder volgt een kort overzicht van de weersomstandigheden tijdens het telseizoen.

Na een normale start van 2018, deed eind februari deed koning winter nog even zijn intrede. Maart begon met een ijzige kou uit de poolstreken. Pas na de eerste helft van maart kreeg de lentezon de overhand en kwam het voorjaar op gang. April begon met gemiddelde temperaturen rond de 7 graden.

figuur 2: Een korte koude periode in februari zorgde voor mooie plaatjes. (foto Peter Paul Klapwijk)

Nadat de wind naar het oosten draaide steeg de temperatuur naar 20-22 graden. De zwoele wind en de vele zonuren gaven een impuls aan de natuur. April kende ook een aantal behoorlijke piekbuien. De maand mei werd de warmst maand ooit gemeten, met een gemiddelde temperatuur van 16,4 graden tegen het normaal van 13,1 graden. Door de noordoostelijke stroming werd het broeierig en waren er een aantal zomerse dagen (>25 graden).

Mei verliep voornamelijk droog met een aantal plaatselijke buien. De hoge temperaturen kunnen een negatieve invloed hebben op de piektijd van de zang van vogels. Met lage temperaturen zingen vogels in de ochtend langer door.

De maand juni vormde, wat betreft het weer, een normaal einde van het telseizoen voor broedvogels met temperaturen tussen de 15 en 25 graden..

Het laatste deel van het telseizoen voor de wintervogels was vrij zacht met relatief hoge temperaturen gedurende de maanden september - december. 2018 was in z'n geheel een van de warmste jaren ooit.

2.2 Inspanning en verantwoording

In deze paragraaf is per telling beschreven op welke wijze deze is uitgevoerd. Daarnaast is weergegeven welke inspanning voor betreffende telling is verricht.

Wintervogeltellingen

De wintervogeltellingen van 2018 zijn in de maanden januari-maart en september – december uitgevoerd. De tellingen zijn verricht in de De Hooge boezem van de Overwaard omdat dit deel van de boezems een belangrijke plaats voor vormen voor de duizenden rustende Smienten en honderden Slobeenden en Krakeenden.

De uitvoering van de wintervogeltellingen is te voet gedaan door een wandeling rondom het gebied te maken. De telling is uitgevoerd op de zaterdag het dichtst bij de 15e dag van de maand (zie figuur 3).

Er wordt geteld volgens de richtlijnen Watervogel- en slaapplaatstellingen van Sovon Vogelonderzoek Nederland.

Ronde	Datum	Velduren
1	13 januari 2018	3
2	17 februari 2018	3
3	17 maart 2018	3
4	15 september 2018	3
5	13 oktober 2018	3
6	17 november 2018	3
7	15 december 2018	3
	Totaal	21

Figuur 3: overzicht data en inspanning wintervogeltellingen

Broedvogels

Bij de broedvogeltellingen worden de richtlijnen van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van Sovon Vogelonderzoek Nederland toegepast. Sovon faciliteert de tellingen met behulp van apps, webapplicaties en digitaal kaartmateriaal. De territoriakaarten in dit verslag zijn verkregen via de website van Sovon.

De broedvogeltellingen in de Hooge Boezem van de Nederwaard zijn met een boot uitgevoerd. Hierom is het noodzakelijk met twee personen te inventariseren, zodat er dan één teller kan roeien en de ander soorten (digitaal) kan invoeren.

De broedvogeltellingen in de Overwaard zijn te voet uitgevoerd door één persoon, waarbij altijd een tweede persoon is meegegaan voor de gezelligheid of om het monitoren onder de knie te krijgen.

In de avond van 26 april is een avondtelling uitgevoerd die gericht was op rallen, uilen en anderen nachtactieve soorten. De avondtelling is veiligheids-halve door twee personen uitgevoerd. Een overzicht van de tellingen is te vinden in figuur 4.

Ronde	Datum Nederwaard	Velduren	Datum Overwaard	Uren
1	10 maart 2018	6	10 maart 2018	3
2	24 maart 2018	6	24 maart 2018	3
3	7 april 2018	6	7 april 2018	3
4	21 april 2018	6	21 april 2018	3
5	26 april 2018 9 (avond)	4	26 april 2018 (avond)	6
6	5 mei 2018	6	5 mei 2018	3
7	12 mei 2018	6	12 mei 2018	3
8	26 mei 2018	6	26 mei 2018	3
9	9 juni 2018	6	2 juni 2018 (Purperreiger)	24
10	23 juni	6	9 juni 2018	3
11			23 juni 2018	3

Figuur 4: overzicht BMP Nederwaard en Overwaard inclusief Purperreigertelling

Purperreigertelling

Naast de gebruikelijke inventarisaties is op zaterdagochtend 2 juni een nesttelling van Purperreigers uitgevoerd. Hierbij worden de rietpercelen waarin de reigerkolonie is gevestigd betreden. Uiteraard wordt de verstoring tot een minimum beperkt door zo efficiënt mogelijk te tellen.

De week voorafgaande aan de telling wordt een voorverkenning uitgevoerd. Hierdoor zijn de locatie's bekend waar de Purperreigers ongeveer nestelen.

Figuur 5: De enige telling waarbij het riet daadwerkelijk moet worden betreden is de Purperreigertelling. (Foto Richard Slagboom)

Zwarte stern

Om de Zwarte stern een nestplaats te bieden worden jaarlijks nestvlotjes in de Hooge boezem van Nederwaard uitgelegd om een kunstmatige nestplaats te bieden. Dit wordt gedaan omdat natuurlijk drijvende nestplaatsen te weinig voorhanden zijn.

Met behulp van een roeiboot zijn in de laatste week van april op vier verschillende plekken in 4 clusters vlotjes uitgezet. Om de vlotjes aantrekkelijk en functioneel te maken wordt op ieder vlotje een hoopje plantenresten en modder gedeponeerd. In het najaar zijn de vlotjes blijven liggen vanwege de slechte staat waarin ze verkeren.

Voor het seizoen 2019 zijn inmiddels nieuwe vlotjes aangekocht door de Vogelwerkgroep.

Nieuwe Rietmoeras

In 2018 is voor de eerste keer het Nieuwe Rietmoeras gemonitord. Gedurende het seizoen is met twee personen vanuit een kano het gebied geteld. Dat werd naar mate het seizoen vorderde steeds lastiger i.v.m. de opgaande begroeiing.

De telgegevens van het Nieuwe Rietmoeras zijn na het seizoen direct naar Witteveen+Bos gestuurd, die voor Waterschap Rivierenland de gehele ontwikkeling van het Nieuwe Rietmoeras monitoren en begeleiden.

Ronde	Datum	Velduren
1	17 maart 2018	5
2	31 maart 2018	5
3	7 april 2018	5
4	14 april 2018	5
5	28 april 2018	5
6	5 mei 2018	5
7	12 mei 2018	5
8	7 juni 2018 (avond)	5
9	15 juni 2018	5
10	26 juni 2018	5

Figuur 6: Overzicht BMP Nieuwe Rietmoeras

Gegevensverwerking

Na afloop van het veldseizoen zijn alle tellingen gevalideerd, geanalyseerd en gerapporteerd. Iedere telling is na afloop geüpload vanaf Avimap.

De ingevoerde gegevens zijn aan het einde van het seizoen verwerkt met het autocluster. De autocluster berekent het aantal territoria aan de hand van (broedgedrag)criteria.

Na het invoeren en berekenen van het aantal territoria, is de data van 2018 vergeleken met de aantallen van voorgaande jaren. Na het valideren van de aantallen zijn de gegevens verwerkt in de rapportage.

De rapportage is geschreven door vier personen. Naast de data van de monitoring is veel aanvullende gebiedskennis aanwezig, kennis die tevens is meegenomen in deze rapportage.

Activiteit	Aantal uren
Invoeren tellingen Nederwaard	10
Invoeren tellingen Overwaard	10
Valideren/invoeren wintervogeltellingen	7
Valideren broedvogeltellingen Overwaard	3
Valideren broedvogeltellingen Nederwaard	3
Vooronderzoek Purperreiger	8
Valideren Purperreigertelling	2
Rapportage	50
totaal	93

Figuur 7: Urenverantwoording van de gegevensverwerking monitoring in 2018.

Totale tijdinvestering Boezems Kinderdijk	Aantal uren
Tellingen Nederwaard	58
Administratie tellingen Nederwaard	13
Tellingen Overwaard	33
Administratie tellingen Overwaard	13
Tellingen Purperreiger	34
Werkzaamheden Zwarte stern	12
Wintervogeltellingen	28
Coördinatie tellingen	10
Rapportage	50
totaal	251 uur

Figuur 8: Totale tijdsinvestering monitoring Natura 2000-gebied 'Boezems van Kinderdijk'

3 Natura 2000-soorten

De Boezems van Kinderdijk zijn aangewezen als Natura 2000-gebied vanwege het Europees belang van het gebied voor 7 kwalificerende vogelsoorten. In dit hoofdstuk worden de monitoringsresultaten van deze soorten besproken en ingegaan op de langjarige trend van de (broed)resultaten die voortkomen uit de monitoring en inventarisaties die de leden van de vogelwerkgroep van de Natuur- en Vogelwacht in 2018 en voorgaande jaren hebben verricht in Boezems van Kinderdijk.

Voor elk van de zogenaamde 'kwalificerende' vogelsoorten in de Boezems van Kinderdijk is een instandhoudingsdoelstelling vastgesteld. In tabel 1.1 zijn de Natura 2000-waarden en hun instandhoudingsdoelstellingen weergegeven. Voor de Zwarte stern geldt een verbeterdoelstelling. De (langjarige) resultaten van de tellingen door leden van de vogelwerkgroep kunnen worden gebruikt om te controleren of deze doelstellingen worden gehaald.

Figuur 9: Natura 2000 doelsoorten en instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000-gebied Boezems Kinderdijk

	Instandhoudingsdoelstelling
BROEDVOGELS	
Purperreiger	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 75 paren
Porseleinhoen	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 1 paar
Snor	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 9 paren
Verbeterdoelstelling	
Zwarte stern	Uitbreiding en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 40 paren
NIET-BROEDVOGELS	
Smient	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 3700 vogels (seizoensmaximum)
Krakeend	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 90 vogels (seizoensmaximum)
Slobeend	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 30 vogels (seizoensmaximum)

De doelsoorten dienen als een soort kapstok voor het beheer van het gebied. De Boezems moeten dus ten gunste van de genoemde soorten worden beheerd. Om de zes jaar moet een beheerplan worden geëvalueerd, om te zien of de genomen maatregelen effectief bleken.

Het huidige beheerplan van Boezems Kinderdijk loopt dit jaar af. In 2019 moet worden gestart met de evaluatie van het huidige beheerplan het vaststellen van een nieuw plan voor de periode 2020-2026.

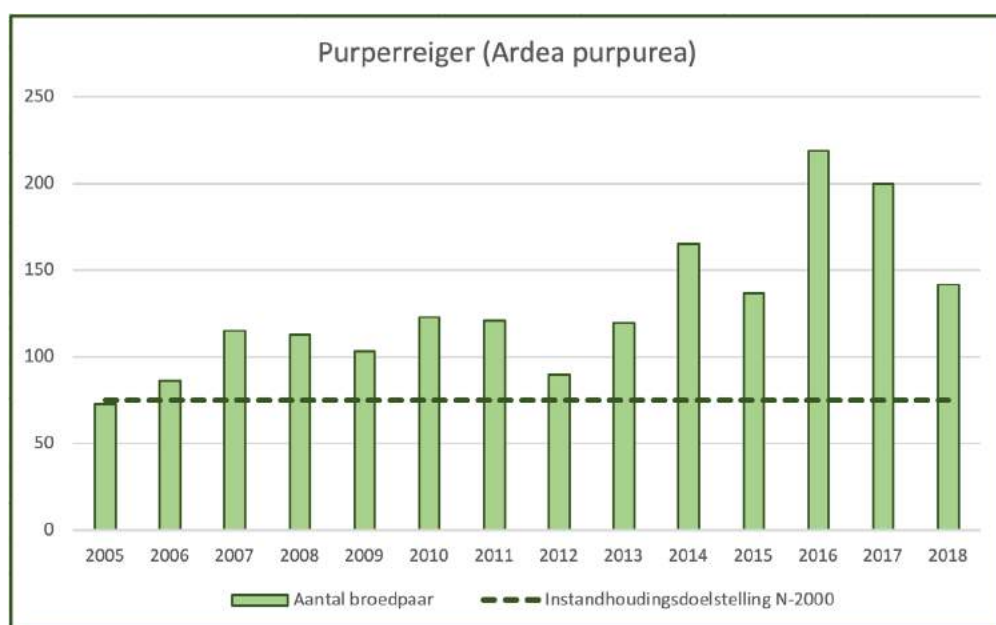
3.1 Broedvogels

Purperreiger

Op 2 juni is de jaarlijkse nestentelling van de Purperreiger uitgevoerd. Op een nevelige zaterdagochtend, met overigens gunstige weersomstandigheden, heeft een club van negen tellers heeft de telklus geklaard.

Een week eerder, op 25 mei, had er al een vooronderzoek plaatsgevonden door Purperreigerkenner Henk van der Kooij en Corné Stam. Doel van laatstgenoemde telling is het bepalen van de globale posities van de deelkolonies, waardoor de 'grote telling' efficiënter kan verlopen. Ook is die dag één van de drie deelkolonies, een kleinere groep nesten in een afgelegen braamstruweel, geteld.

Tijdens de telling van 2 juni is de hoofdkolonie door de groep tellers geheel doorkruist, waarbij een goed beeld verkregen werd van de aantallen nesten. Uiteindelijk zijn er in totaal 142 nesten gevonden tegen 196 in 2017 (in dat jaar tevens vier nesten in de Nederwaard). Hiermee wordt de Natura 2000-instandhoudingsdoelstelling van minimaal 75 broedparen dus ruimschoots behaald.

Figuur 10: Aantal broedpaar Purperreiger periode 2005-2018 in de Boezems van Kinderdijk

Wat opviel ten opzichte van de resultaten uit voorgaande jaren is de minder geleidelijke spreiding van neststadia. Het is normaal dat tijdens een nestentelling begin juni zowel nieuwe nesten, als nesten met middelgrote jongen gevonden worden en alles wat daartussen zit.

Dit jaar echter vonden we vooral twee clusters, één met voornamelijk jongen en de andere met voornamelijk eieren. Dit roept de gedachte op dat er in plaats van een gebruikelijke geleidelijke aankomst van reigers, ditmaal twee aparte aankomstgolven geweest zijn, een normale en een vrij late.

Als gevolg van beroerde weersomstandigheden op de trekroute was dit fenomeen bij meerdere soorten te zien. Mogelijk hebben de vogels op hun trekroute zoveel slecht weer gehad, dat er veel meer dan gebruikelijk gesneuveld zijn. Dit kan het lagere aantal nesten verklaren.

In de Nederwaard zijn dit keer geen nesten gevonden. Voor het eerst is hier, i.s.m. de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, geprobeerd om de nesten met een drone te tellen. Helaas werden geen nesten aangetroffen. Ook tijdens andere BMP-rondes en bezoeken werden nauwelijks Purperreigers in de Nederwaard waargenomen.

Figuur 11: Locatie en aantal broedpaar Purperreiger 2018 Hooge Boezem van de Overwaard .

Figuur 12: Juvenile Purperreigers in de Hooge Boezem van de Overwaard . (Foto Richard Slagboom)

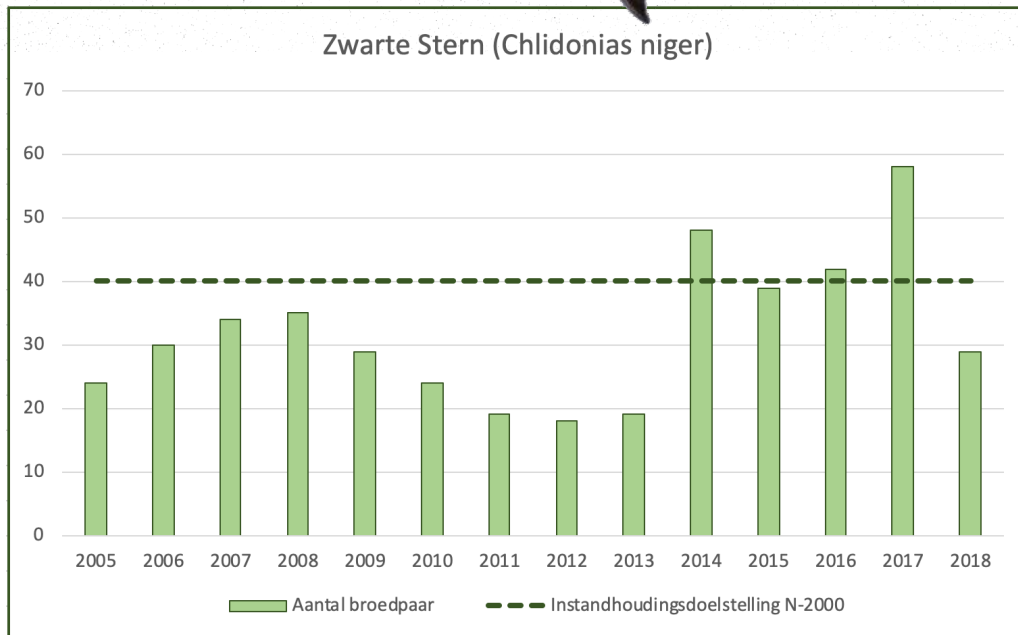
Zwarte stern

De Zwarte stern is, net als de Purperreiger, een markante soort voor de Boezems van Kinderdijk. In de Overwaard is deze fraaie en energieke soort al enige jaren verdwenen als broedvogel. Vermoedelijk is dit het gevolg van het verdwijnen van drijfbladvegetatie in combinatie met een overbevolking van Grauwe ganzen.

In de Nederwaard broedt de Zwarte stern in wisselende aantallen, met een minimum van 18 (2012) en een maximum van 58 territoria (2017). In 2018 waren er 29 territoria. Te weinig voor de Natura 2000-verbeterdoelstelling, die minimaal 40 broedparen aangeeft.

De meeste nesten (25) lagen in de luwe en drijfbladrijke noordoosthoek van 'het Vlak'. Door het warme weer stonden de bladeren van de Gele plomp al vroeg zo hoog dat de kolonie uit het zicht verdween en lastig was te volgen.

De genoemde aantallen territoria lijken vrij positief, grote zorg is echter het broedsucces. Elk jaar weer worden maar enkele jongen vliegvlug, in ieder geval veel te weinig voor een bijdrage aan een stabiele populatie. Op basis van een aantal losse waarnemingen lijkt in het eistadium alles goed te gaan, maar de kleine jongen verdwijnen stuk voor stuk. De oorzaak hiervan hebben we tot op heden niet kunnen achterhalen.

Figuur 13: Aantal broedpaar Zwarte Stern in de periode 2005-2018

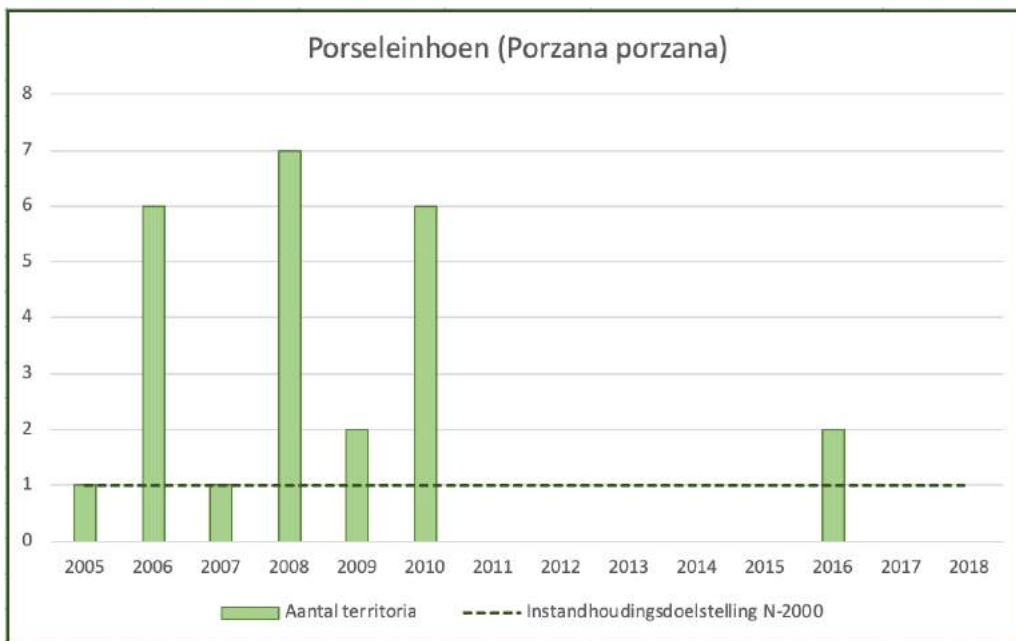

Figuur 14: Locatie en aantal broedpaar Zwarte Stern 2018 Hooge Boezem van de Nederwaard.

Porseleinhoen

In 2018 werd in het hele boezemgebied geen Porseleinhoen waargenomen. In 2016 werd de Porseleinhoen voor het laatst gehoord tijdens de BMP-monitoring. De soort staat bekend om zijn grillig aantalsverloop, echter de laatste jaren blijft het wel erg stil.

Het Porseleinhoen houdt van natte pionier situaties, wat ruigere grasvelden met een flink aandeel pitrus zijn vaak favoriet. Wat dat betreft vindt de soort in het Kinderdijkse boezemgebied niet z'n ideale biotoop, toch zouden met name de gemaaide en geïnundeerde rietvelden geschikt kunnen zijn. De Natura 2000-instandhoudingsdoelstelling van minimaal één paar wordt in 2018 wederom niet gehaald.

Figuur 15: Aantal territoria Porseleinhoen in de periode 2005-2018

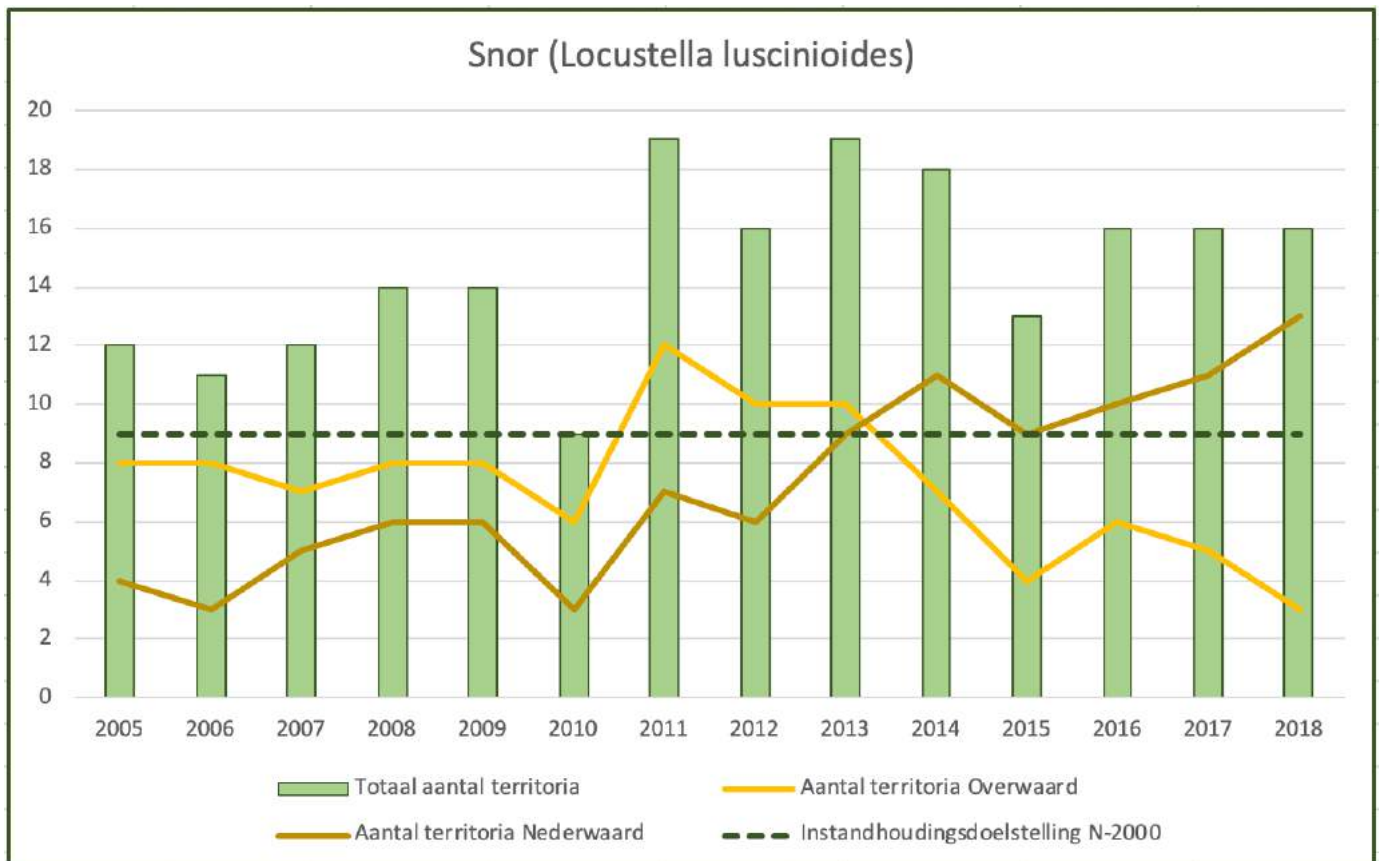
Snor

Een typische rietvogel, vrijwel alleen aan te treffen in uitgestrekte overjarige rietvelden. Daarom ook een goede indicatorsoort voor de kwaliteit van het riet-biotoop. Wat dat betreft spreken de aantallen in het gebied boekdelen.

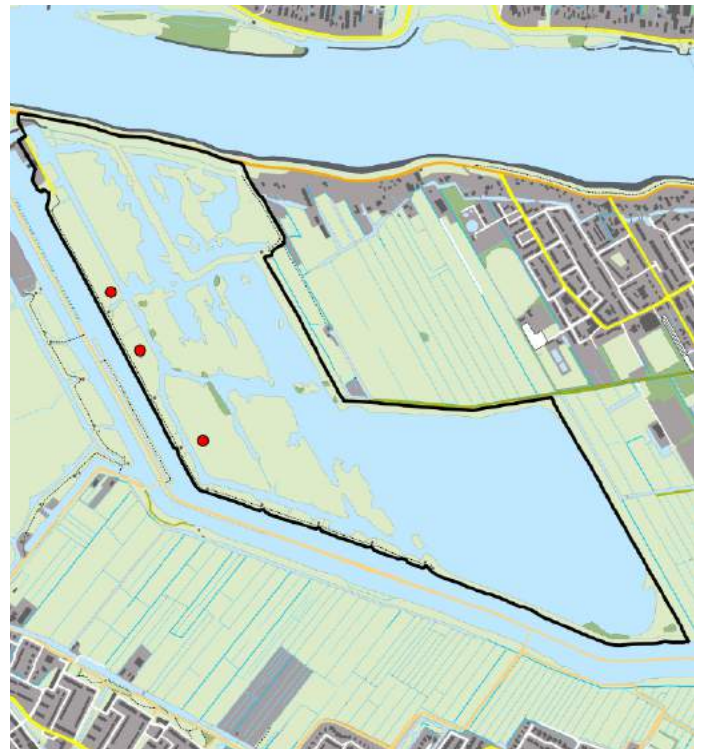
De Overwaard komt niet verder dan een schrale drie territoria, een absoluut dieptepunt. In 2013 werden in de Overwaard nog tien territoria genoteerd. Dit jaar vormt een soort kantelpunt, sindsdien neemt het aantal Snorren in de Overwaard af (zie figuur 16).

De Nederwaard doet het stukken beter met 13 territoria in 2018. Tussen 2012 en 2017 schommelde de stand tussen zes en 11 territoria. De rietkwaliteit in de Nederwaard lijkt tot op heden nog voldoende bevonden door de Snor.

Ook de winter- en trekoverleving zullen bij deze Afrika-ganger een rol spelen. Maar het verschil tussen Over- en Nederwaard tekent zich duidelijk af. De Natura 2000-instandhoudingsdoelstelling van minimaal negen paren voor het hele gebied wordt nog wel gehaald, maar dat komt vooral op het conto van de Nederwaard.

Figuur 16: Aantal territoria van de Snor in de periode 2005-2018

Figuur 17 en 18: De beide kaarten tonen het aantal territoria van de Snor in respectievelijk de Nederwaard (links) en de Overwaard (rechts).

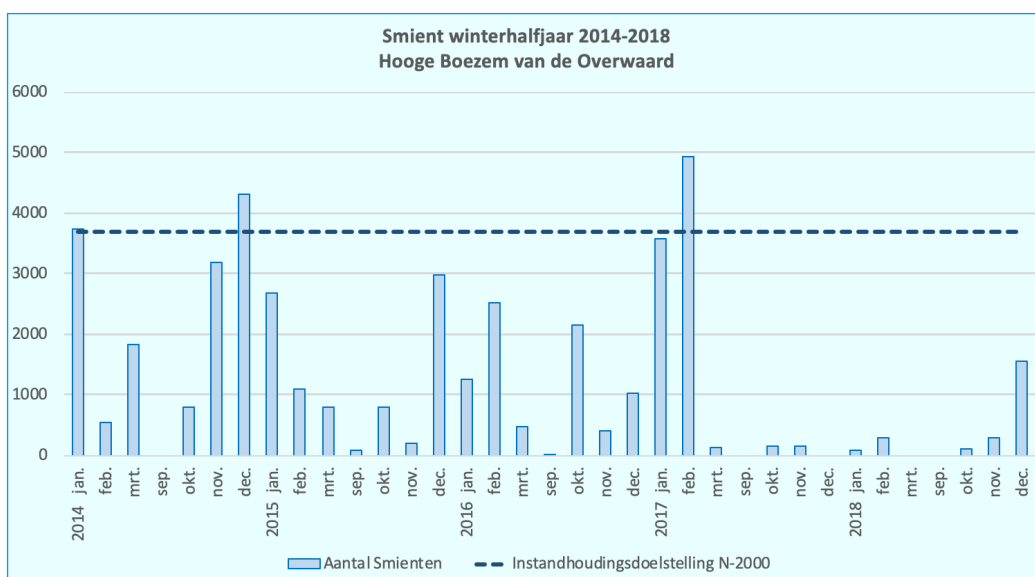
3.2 Wintervogels

Smient

Met de aanleg van het Nieuwe Rietmoeras (zie hoofdstuk 4) is ruimtelijk gezien het oppervlakte geschikt rustgebied (lees: open water) voor de Smient flink afgenomen. Toch verblijven er in het winterhalfjaar nog geregeld flinke aantallen Smienten op de grote plas in de Overwaard.

De Natura 2000-instandhoudingsdoelstelling voor deze soort geeft echter een seizoen maximum van ten minste 3.700 vogels aan. Dat is tijdens geen van de tellingen in 2018 gehaald. Het maximum bedroeg tijdens de laatste telling op 15 december 1.570 vogels. Verder fluctueerden de aantallen tussen 95 en 293 vogels. Flink verschillen dus en een mager jaar.

Sinds het begin van de aanleg van het rieteland (2016) is het aantal overwinterende Smienten gedaald. Vermoedelijk komt dit doordat er minder oppervlaktewater en rust is op de grote plas. Het kan het ook te maken hebben met de klimaatverandering en het feit dat steeds meer Smienten in noordelijkere streken verblijven.

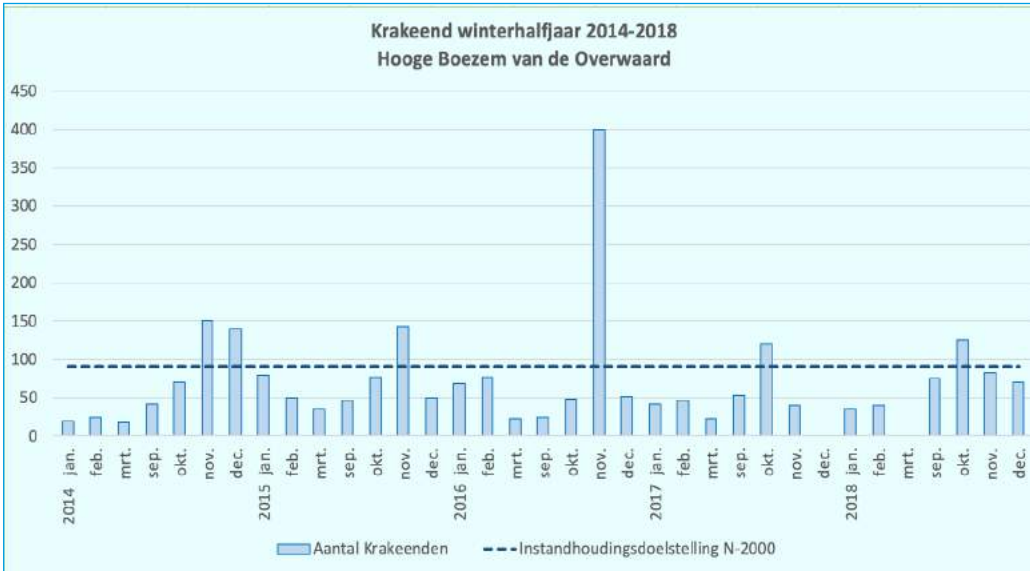

Figuur 19: Aantal Smienten tijdens de wintervogeltellingen in de periode 2014-2018

Krakeend

De Krakeend is één van de meest succesvolle broedvogels van Nederland. Met name sinds begin jaren negentig zien we een stormachtige toename. De wintervogeltrend stijgt minstens zo hard mee. Landelijk van een paar duizend vogels eind jaren '80 tot ruim 30.000 in recente jaren. Ook in de Alblasserwaard, inclusief het Boezemgebied, doet de soort het erg goed.

De Natura 2000-instandhoudingsdoelstelling voor deze soort geeft een seizoen maximum van ten minste 90 vogels aan. Dat werd in 2018 gehaald tijdens de telling van 13 oktober, toen 126 vogels werden waargenomen in de Overwaard. Verder fluctueerden de aantallen tussen 35 en 82 vogels. In het najaar waren duidelijk meer Krakeenden in het gebied aanwezig.

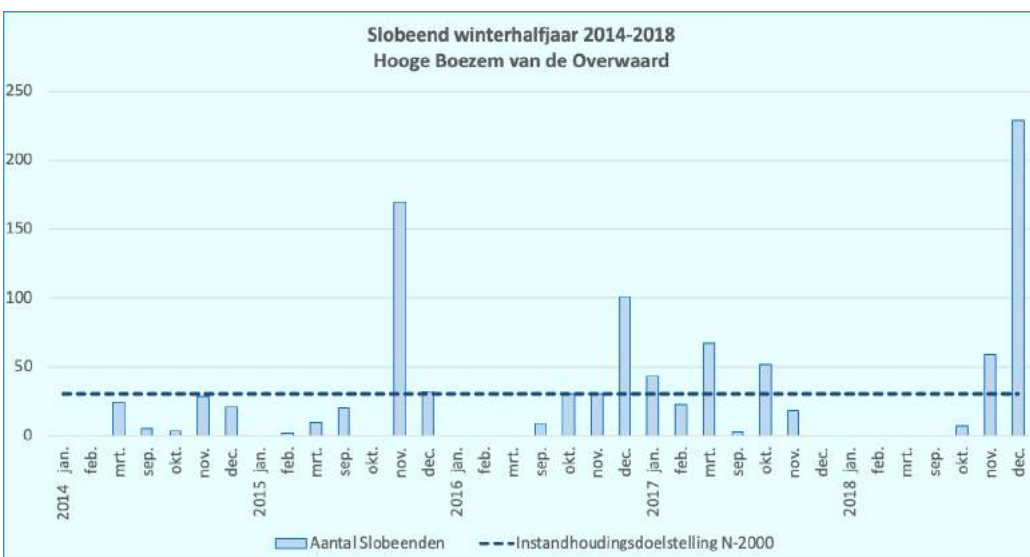

Figuur 20: Aantal Krakeenden tijdens de wintervogeltellingen in de periode 2014-2018

Slobeend

Één van de fraaiste eenden soorten, tevens typische weidevogel, is de Slobeend. In de rui-, trek- en wintertijd verblijven de vogels in waterrijke gebieden, soms in grote groepen. Ook in het Boezemgebied zijn ze dan aan te treffen, zij het vaak in kleine aantallen.

De Natura 2000-instandhoudingsdoelstelling voor deze soort geeft een seizoen maximum van ten minste 30 vogels aan. Dat aantal werd ruimschoots gehaald tijdens de laatste telling van 15 december, toen maar liefst 229 vogels genoteerd konden worden.

Figuur 21: Aantal Slobeenden tijdens de wintervogeltellingen in de periode 2014-2018

4 Nieuwe rietmoeras

Het Nieuwe Rietmoeras wordt momenteel aangelegd in de grote plas aan de oostzijde van de Hooge boezem van de Overwaard. Het rietmoeras is aangelegd als compensatie voor het rietland dat de afgelopen jaren in de Hooge boezem van de Overwaard in hoog tempo is verdwenen.

De grond, waarmee het Nieuwe Rietmoeras wordt aangelegd, komt uit het aanliggende Achterwaterschap, dat in 2017 en 2018 is verdiept om meer water te kunnen bergen (zie figuur 22).

Figuur 22: Nieuwe Rietmoeras in grote plas van Hooge Boezem van de Overwaard

4.1 Monitoren rietmoeras

In het seizoen 2018 veranderde het nieuwe rietmoeras van een kale moddervlakte (pionierssituatie) naar dichtbegroeid lisdoddegebied. Dit leverde het afgelopen seizoen relatief veel broedende soorten op van open vlaktes en pionierssituaties.

De kale ondergrond en de aanwezigheid van schelpen zorgden voor een gevarieerde bodemstructuur waar diverse soorten plevieren gebruikt van maakten. Zo waren Kieviten met 4 territoria vertegenwoordigd. De Kleine plevieren maakten dagelijks baltsvluchten over het gehele gebied en waren lastig te inventariseren. Uiteindelijk zijn van de Kleine plevier 3 territoria genoteerd, maar vermoedelijk waren dit er een stuk meer. Ook was er 1 territorium van de Scholekster aanwezig. Doordat er, in tegenstelling tot 2017, geen plasjes aanwezig meer waren op het rietmoeras, zijn er geen Kluten gezien.

De ganzen lieten, in tegenstelling tot de rest van de Boezems, het rietmoeras links liggen. Er was slechts 1 territorium van de Grauwe gans aanwezig. De Grote Canadese gans deed het beter met 12 territoria en van de van de exotische Nijlgans werd 1 territorium genoteerd.

Veel ganzen maakten gebruik een klein stukje vegetatie dat zich in de zomer van 2017 had ontwikkeld op een hoger deel in het gebied.

De grootste aantallen broedparen waren te vinden bij de Kokmeeuw en Visdief. De nabij gelegen Kokmeeuwenkolonie in de Hooge boezem van de Overwaard bleek een goede bron voor een vestiging van 105 paren Kokmeeuwen. Tussen de Kokmeeuwen bleken nog 2 territoria van de Stormmeeuw en 3 territoria Kleine mantelmeeuw in het rietmoeras te liggen. De felle Visdieven hielden met 27 broedpaar stand tussen deze potentiële predatoren.

Door het ontbreken van geschikte vegetatie bleven soorten als Kleine karekiet, Snor en Rietzanger (nog) weg uit het gebied. De enige zangvogels binnen het Nieuwe Rietmoeras was de Witte kwikstaart (3 territoria). In figuur 23 is een overzicht te vinden van het aantal territoria per soort in het Nieuwe Rietmoeras. Kaartjes met een overzicht van de territoria zijn te vinden in Bijlage IV.

Activiteit	Territoria		Territoria
Grauwe gans	1	Kievit	4
Grote Canadese gans	12	Kokmeeuw	105
Nijlgans	1	Stormmeeuw	2
Waterhoen	1	Kleine mantelmeeuw	3
Scholekster	1	Visdief	27
Kleine plevier	3	Witte kwikstaart	3

Figuur 23: Overzicht aantal territoria per soort in het Nieuwe Rietmoeras.

Figuur 24 : Het Nieuwe Rietmoeras is met behulp van een kano geïnventariseerd. (Foto Peter Paul Klapwijk)

5 Watervogels

Door de aanleg van het Rietmoeras is een flink percentage oppervlaktewater in de Boezems verdwenen. Toch bestaat nog steeds een aanzienlijk deel van de Boezems uit water. Het is leefgebied van tal van watervogels. In hoofdstuk 5 worden de telresultaten van een aantal watervogels besproken.

Fuut

Het aantal territoria van de deze visjager vertoont al jarenlang een vrij stabiel beeld. De afgelopen vijf jaren was er geen sprake van een duidelijke toe- of afname. In totaal komen er jaarlijks zo'n 15 paar Futen tot broeden in de boezems. Meestal is het aantal in de Overwaard net wat hoger dan in de Nederwaard. In 2018 was het aantal territoria in beide boezems zeven. Voor de Overwaard is dat aan de lage kant en het is komende jaren opletten of dit geen begin is van een neergaande trend die past in het ecologisch disfunctioneren van de Overwaard.

*Figuur 25: Futen op het Vlak in de Nederwaard.
(Foto Bastiaan van de Wetering)*

Grauwe gans

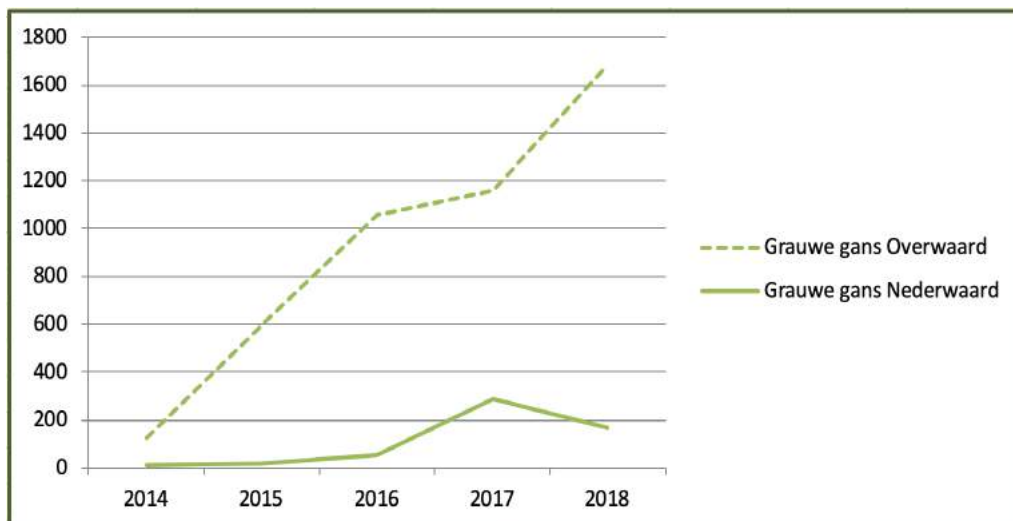
Deze ganzensoort zorgt al enkele jaren voor overbevolking en de groei lijkt er nog steeds niet uit. De afgelopen vijf jaren nam de stand toe van 137 naar 1846 territoria, waarbij wel opgemerkt moet worden dat de eerdere aantallen waarschijnlijk onderteld waren. Dit ondanks het feit dat er jaarlijks in het gebied duizenden eieren worden geschut en rondom de Boezems flink wordt gejaagd.

Met name in de Overwaard is de hoeveelheid aanwezige ganzen overweldigend. Het gros van de broedvogels bevindt zich dan ook in deze boezem (zie figuur 26).

In het vroege voorjaar is het voor de tellers zelfs moeilijk inventariseren doordat de ganzen overal luidruchtig aanwezig zijn en alles overstemmen. Hoewel de nesten van deze ganzensoort bestreden worden, leidt dit zoals gezegd, niet tot lagere aantallen broedvogels. Wel lijkt het aantal paren met jongen later in het voorjaar iets lager dan voor de bestrijding.

De vastgestelde flinke stijging van de Grauwe gans in de Nederwaard vorig jaar zette in 2018 (nog) niet door. Wellicht is deze boezem minder geschikt omdat er in de directe nabijheid minder intensief beheerd grasland voorhanden is, zoals dat naast de Overwaard wel het geval is.

Na het broeden trekken veel Grauwe ganzen met jongen het Achterwaterschap op richting het oosten om daar te foerageren. Dit zou in de Nederwaard ook kunnen en wellicht nemen de aantallen daar op termijn toch nog verder toe.

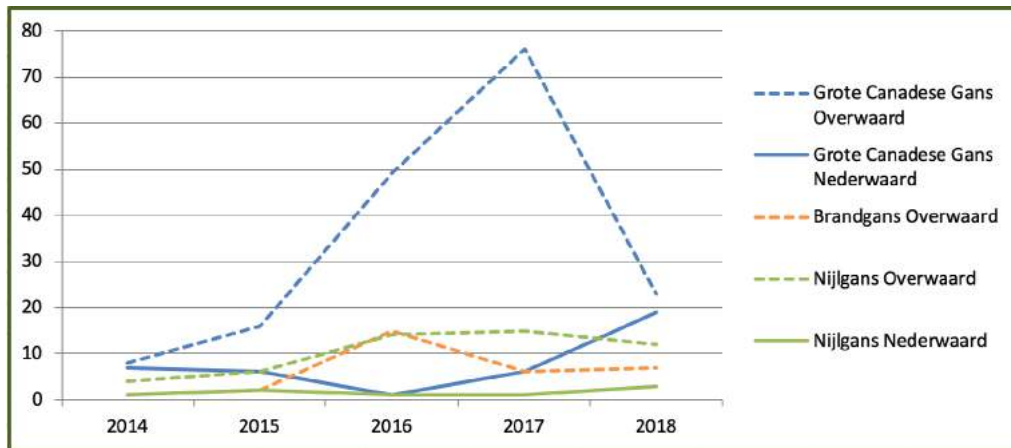
Figuur 26: Aantal territoria van de Grauwe gans in de Neder- en Overwaard.

Figuur 27: Een Grauwe gans in de Nederwaard tussen de Zomerklokjes en Dotters (Foto Bastiaan van de Wetering).

Grote Canadese gans

Deze niet-inheems ganzensoort is inmiddels niet meer weg te denken uit beide boezems. Steevast verblijven er enkele tientallen paartjes die ook vrij gemakkelijk, maar wel stiekem, tot broeden komen. Broedende Canadese ganzen blijven langer op het nest zitten dan bijvoorbeeld Grauwe ganzen. Hierdoor vaar je soms op enkele meters langs, maar zie je gemakkelijk een broedende vogel over het hoofd.

Figuur 28: Aantalsontwikkeling van overige ganzensoorten in de Boezems van Kinderdijk.

De aantallen wisselen vrij sterk en ook lijkt er wat uitwisseling tussen de boezems onderling te zijn. De afname in 2018 ten opzichte van 2017 is wel heel abrupt. De aantallen in de Overwaard zijn de laatste jaren wel opvallend hoger dan in de Nederwaard, maar het is moeilijk in te schatten in hoeverre daar niet-broedende overzomeraars bij mee worden gerekend.

Er is overigens over langere termijn gezien wel duidelijk sprake van een toename, maar de uitschieter in 2017 is vermoedelijk overteld. De soort is in groepsverband bijzonder luidruchtig en naast de broedende paartjes verblijven er in de zomer ook nog enkele groepen die daarbij heen en weer pendelen tussen andere belangrijke ganzengebieden in de omgeving.

Brandgans

Deze Brandgans komt de laatste jaren uitsluitende tot broeden in de Overwaard. De aantallen zijn uitermate beperkt in vergelijking met andere ganzensoorten. Dit is elders in Zuid-Hollandse Delta wel anders. Na een voorlopige piek van 15 territoria in 2016 zijn de aantallen in de laatste twee jaar weer wat lager, maar eerdere jaren haalden ook 6-7 paren niet. Het broedsucces lijkt niet echt hoog bij deze soort. Brandganzen met jongen worden niet zoveel gezien. Het is interessant of deze soort nog verder toe zal nemen. Mogelijk is de concurrentie met andere ganzensoorten wel heel erg groot en is dat een belemmerende factor in de boezems. Door bestrijding van deze soort in andere gebieden is er wellicht ook niet veel toevoer van uitbreidende populaties in de omgeving.

Nijlgans

In tegenstelling tot de andere ganzen broeden Nijlganzen regelmatig in boomnesten. Daarmee is ook meteen verklaarbaar waarom de Overwaard meestal ongeveer viermaal zoveel broedpaartjes herbergt dan de Nederwaard. In 2018 klopte die vuistregel wel heel exact met 3 paar in de Nederwaard en 12 in de Overwaard. Een langzame gestage toename is kenmerkend voor deze soort die ook in de polders langzaam maar zeker in hogere aantallen voorkomt zonder écht overlast te veroorzaken. Groepen nijlganzen foerageren meestal in groepen apart van andere ganzensoorten en rusten ook niet zo vaak op water. Het vaststellen van nesten is vrij lastig, maar ouders met juveniele vogels zijn regelmatig waargenomen en onmiskenbaar.

Bergeend

Deze grote eendensoort komt niet jaarlijks tot broeden in de boezems. Als er al een paartje opduikt is dat eigenlijk altijd in de Overwaard. Zo ook in 2018. Nabij het nieuwe rietmoeras werden twee territoria vastgesteld, maar er zijn geen nestindicerende waarnemingen of jonge vogels gezien. Mogelijk zijn het alleen overzomerende vogels geweest. In eerdere jaren werden wel jongen waargenomen, dus kans op een broedgeval is er wel degelijk.

Figuur 29: Hooge Boezem van Overwaard (Foto Peter Paul Klapwijk)

Krakeend

Als eendensoort van verruigde oevers zou je verwachten dat er voldoende habitat in de boezems aanwezig is voor tientallen broedparen. Niets is minder waar. In de laatste vijf jaren kwam de Overwaard niet verder dan 10 broedparen in 2017 en de Nederwaard niet verder dan 3.

In de meeste andere jaren liggen de aantallen nog lager en in 2018 werden 5 territoria in de Overwaard vastgesteld en 1 in de Nederwaard. De broedende aantallen lijken eerder af dan toe te nemen. Het is onduidelijk waardoor dat precies wordt veroorzaakt, maar echt geschikt zijn de boezems niet voor deze soort als broedhabitat. In de Overwaard valt het op dat alle vastgestelde territoria aan de rand van de grote plas liggen. Hier is de vegetatie afwijkend ten opzichte van de overige oevers in de rietlanden.

Figuur 30 en 31: Man Slobeend (links) en man en vrouw Kuifeen (rechts) (Foto's Gerard Roest)

Kuifeend

De Kuifeend is een opportunistische eendensoort die altijd wel aanwezig is in de boezems of op het Achterwaterschap, duikend naar voedsel zoals schelpdieren. Als broedvogel is het niet zo rooskleurig gesteld. In de Nederwaard komt de soort de laatste jaren nauwelijks meer tot broeden. Een uitschieter in 2015 doet daar niets aan af.

In de Overwaard komen jaarlijks twee tot zes paar voor. In 2018 was dat dus de ondergrens met 2 paar. Beide territoria lagen in de Lekkerlandse boezem. Wellicht komen er in dat deel nog wel die schelpdieren voor waarop de eenden foerageren? In vergelijking met de Nederwaard heeft de Overwaard meer open water dat niet dichtgroeit met gele plomp en witte waterlelie. Net als Krakeend nestelt een Kuifeend het liefst in dichte verruigde oevervegetatie, wat in de beide boezems schaars is.

Slobeend

Deze fraaie zwemeend verdwijnt stilaan als broedvogel uit de boezems! De aantallen zijn nooit echt hoog geweest, want de Slobeend is meer een moeras- en weidevogel dan een vogel van rietlanden. De laatste jaren zijn de aantallen tot een minimum gedaald. In 2018 werd nog slechts 1 territoria vastgesteld in de Overwaard.

Het ging hierbij om een paar in geschikt broedbiotoop en mogelijk dus niet eens om een broedgeval. In de Nederwaard kon de soort niet als broedvogel worden opgeschreven, maar daar zijn de aantallen rustende vogels in groepsvorm wel weer wat hoger.

De afname staat niet op zichzelf. Met de Slobeend gaat het al lange tijd niet goed en al helemaal niet in agrarisch gebied, waar de soort vooral tot broeden komt. Omdat de Boezems van Kinderdijk niet echt optimaal broedhabitat vormen, is het verklaarbaar dat bij steeds lagere aantallen in Nederland, de afname hier nog sneller merkbaar is.

Kokmeeuw

In de grote kolonie van deze sierlijke meeuw in de Lekkerlandse boezem werden dit jaar 115 territoria geteld. Daarnaast was er nog een kolonie in het nieuwe rietmoeras van minstens 100 paar. (zie hoofdstuk 4.1).

Het aantal nesten tellen is bijna ondoenlijk, waarom meestal wordt het aantal aanwezige oudervogels ingeschat. Daarbij wordt uitgegaan dat 2/3 van de aanwezige vogels broedparen vormen.

De Kokmeeuwen broeden in de kolonie in de Lekkerlandse boezem op verdwijnende zegge-vegetatie, waarbij grote pollen pluimzegge gebruikt worden als nest. Al het bodemmateriaal rondom de pollen is al verdwenen en weggespoeld. Ondanks de hoge aantallen zullen de Kokmeeuwen het hier niet eindelijk uithouden en op gegeven moment verkassen naar een andere nestlocatie in het Boezemgebied.

Mogelijk komt de Nederwaard dan weer in beeld, waar jarenlang vele tientallen nestjes tussen de Gele plomp lagen, al dan niet op nestvlotjes die eigenlijk voor de Zwarte stern dienst deden. In de Nederwaard worden die aantallen uit de Overwaard allang niet meer gehaald. Na een drastische afname sinds 2013 (nog 55 nesten) werden in 2018 niet meer dan vier nesten van de Kokmeeuw vastgesteld.

In totaal waren er in 2018 in het gehele Boezemgebied 224 broedpaar Kokmeeuw aanwezig.

Figuur 32: Kokmeeuw in vlucht (Foto Gerard Roest)

6 Rietvogels

Boezems en riet zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het grootste gedeelte van de Boezems van Kinderdijk bestaan uit riet. Een aantal soorten zijn dan ook van deze biotoop afhankelijk, zoals de Snor en de Purperreiger die in hoofdstuk 4 zijn besproken. In dit hoofdstuk worden nog een aantal karakteristieke rietvogels besproken.

Waterral

De Waterral is een schuwe en geheimzinnige, maar ook fraaie vogel. Visuele waarnemingen zijn zeldzaam en lastig. Gelukkig verradt de soort zijn aanwezigheid geregeld met z'n luide en karakteristieke roep, in de boeken omschreven als 'gillend speenvarken'. De soort zit landelijk, zowel als broed- en als wintervogel, in de lift, zij het met de nodige schommelingen. In het Boezemgebied is het echter kommer en kwel. Konden in 2012 in totaal nog 11 territoria genoteerd worden, in 2018 bleef de teller voor het eerst voor het hele gebied op nul steken. Wat een dramatisch dieptepunt is te noemen.

Speculeren over redenen voor deze afname is lastig bij de Waterral. Qua biotoop lijkt er niet veel aan te mankeren, natte moerasgebieden zijn in trek bij deze soort. Koude winters, zeker in combinatie met een droog voorjaar, kan voor een dip in de aantallen zorgen. Dat laatste is dit niet echt het geval geweest. Qua voedsel stelt de waterral weinig eisen, bijna alles gaat er wel in, waardoor deze factor waarschijnlijk ook geen grote rol zal spelen.

Bruine kiekendief

Weer een mager jaar voor deze Bruine Kiekendief, slechts twee territoria, voor beide deelgebieden één. Het moet gezegd worden dat het bij deze soort soms lastig is een broedgeval vast te stellen, zeker als dat alleen tijdens de relatief korte BMP-rondes mag gebeuren. Het is dan hopen op het zien van bijvoorbeeld een prooioverdracht. Meerdere losse vogels zonder duidelijk territoriumgedrag worden heel regelmatig waargenomen. De aantallen zullen dan ook zeker een minimum zijn, hoewel het duidelijk is dat we ondertussen van een afname kunnen spreken. In de Nederwaard wordt al jaren meestal niet meer dan één territorium vastgesteld.

Figuur 33: Prooioverdracht van man en vrouw Bruine Kiekendief boven de Boezems. (Foto Bastiaan van de Wetering)

In de Overwaard was de soort in 2013 nog met vijf territoria aanwezig. Landelijk vertonen de aantallen op de langere termijn ook een flinke afname, hoewel de laatste jaren een stabilisatie lijkt op te treden. Onder andere verdroging van moerassen en afgenomen voedselaanbod in het boerenland worden als oorzaken van de landelijke afname genoemd, zaken die zeker ook in het Boezemgebied een rol zullen spelen.

*Figuur 34: Rietzanger in het ochtendzonnetje.
(Foto Bastiaan van de Wetering)*

Rietzanger

De Rietzanger is een soort die al jaren, afgezien van lichte fluctuaties, geen bijzondere aantalsveranderingen laat zien. In 2018 28 territoria in de Overwaard en 22 territoria in de Nederwaard. De Rietzanger is aan te merken als één van de meest stabiele broedvogelsoorten van het Boezemgebied, daar we verder veel sterke toenames (ganzen) of afnames (typische rietvogels) zien. Heel verwonderlijk is dat niet, want het is een soort van licht verruigde rietvelden, liefst met wat struiken. En genoemd habitat is ruimschoots voorhanden in Kinderdijk. Geen goede indicatorsoort dus voor de kwaliteit van het gebied.

Overigens wel een soort die levendigheid brengt. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Kleine Karekiet brengen Rietzangers hun karakteristieke krassende zang vaak vanuit de toppen van rietstengels of struiken ten gehore.

Kleine karekiet

Exact 100 territoria voor deze karakteristieke soort. Dat lijkt veel, maar in 2012 werden alleen al in de Overwaard 98 territoria genoteerd. In 2018 niet meer dan 48. In de Nederwaard dus 52. Voor Nederwaard geen bijzondere veranderingen.

In de Overwaard dus wel een duidelijke afname, ongetwijfeld samenhangend met de steeds verdergaande verslechtering van de kwaliteit van het gebied, waar de Kleine Karekiet gevoelig voor is. Na de Snor is deze soort daarom misschien wel de beste rietkwaliteit-indicator.

Verder concentreren de territoria zich vooral langs de randen van het gebied, wat enerzijds een gevolg van waarnemerseffect zal zijn. Anderzijds lijken randen van rietpercelen wel het meest geschikte habitat te bieden. Een verschil met de Snor, die eerder middenin een rietveld broedt. Het laten overstaan van brede rietranden bij het maaien zal vooral voor deze soort positieve effecten genereren.

Baardman

Een bijzondere soort, die sterke fluctuaties laat zien in de aantallen. Wellicht samenhangend met winteroverleving? In ieder geval in het hele gebied geen enkel territoria in 2018. In de Overwaard was dat al eerder gebeurd in 2015. Verder in dat deelgebied aantallen variërend tussen nul en drie in de periode 2012-2018.

In de Nederwaard is het ontbreken van territoria meer bijzonder, omdat elk jaar op z'n minst één territorium vastgesteld wordt. De Baardman is evenals Kleine Karekiet en vooral Snor een typische soort is van overjarige rietvelden. Daarom bijzonder dat in de Nederwaard laatstgenoemde twee soorten wel positieve aantallen laten zien, in tegenstelling tot de Baardman. In de Nederwaard is wel tijdens twee BMP-rondes een Baardman waargenomen, wat uiteindelijk niet genoeg bleek voor een geldig territorium. In de Overwaard waren in 2018 helemaal geen waarnemingen.

Rietgors

Net als de Rietzanger laat de Rietgors zich vrij gemakkelijk zien. De zang daar-entegen is eenvoudig, maar kenmerkend. Een soort die gebonden is aan uitgestrekte rietvelden of flinke rietkragen en lichte verruiging accepteert. Ook zijn ze soms in ruige grasvelden of slootkanten aan te treffen.

In 2018 12 territoria in de Overwaard en 15 in de Nederwaard. Het aantal in de Nederwaard is ten opzichte van afgelopen jaren wat aan de lage kant. Voor de Overwaard een vrij normaal aantal voor de laatste vijf jaar. Op de langere termijn zien we echter een flinke afname, want in 2012 bevonden zich hier nog 28 territoria. Wat dat betreft dus vergelijkbaar met Snor en Kleine Karekiet.

6 Struweelvogels

De Boezems bestaan natuurlijk niet helemaal uit water en riet. Er is ook struweel aanwezig, bijvoorbeeld in de vorm van een aantal grienden. Ook zijn er de molenverven en de tuinen langs de West-Kinderdijk en Molenstraat.

De laatste jaren is er in het rietland ook steeds meer opschot, dit speelt vooral in de Hooge Boezem van de Overwaard. Dit alles heeft gevolgen voor de aantalsontwikkeling van het aantal struweelvogels. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste besproken.

Blauwborst

Het jaar 2018 was voor zowel de Overwaard als de Nederwaard een iets bovengemiddeld jaar voor de Blauwborst. Tijdens de inventarisaties zijn 14 territoria van de Blauwborst in de Overwaard en 7 territoria in de Nederwaard vastgesteld. De Blauwborst is een vogel van afwisseling in riet en (wilgen)struweel, een toename in deze soort kan dus ook een toename betekenen in struweel in het rietland. Voornamelijk in de Nederwaard is sinds 2013 een lichte toename te zien.

Figuur 35: De Blauwborst is een prachtige vogel, die vroeg in het voorjaar aankomt uit Afrika. (Foto Gerard Roest)

Bosrietzanger

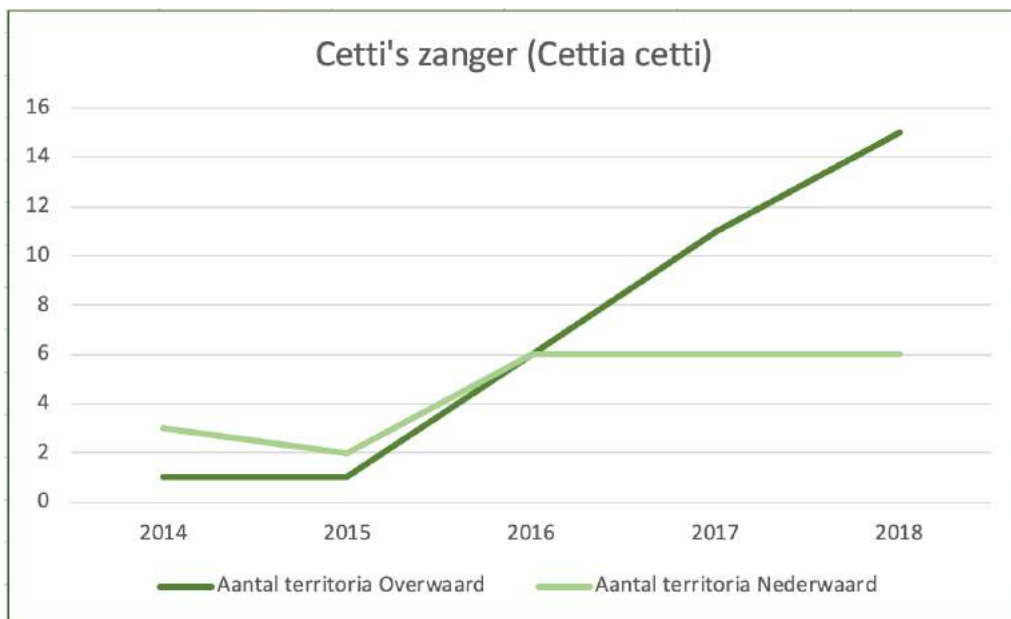
Het jaar 2018 is in de Overwaard voor de Bosrietzanger een recordjaar geworden met maar liefst 13 territoria. Dit is een opvallende ontwikkeling gezien de 6 territoria in 2016 en het ontbreken van territoria van deze soort in 2017.

De Nederwaard is met 4 territoria stabiel gebleven ten opzichte van andere jaren. Uit de onlangs verschenen Vogelatlas blijkt dat de Nederlandse broedpopulatie stabiel is.

Cetti's zanger

Zo explosief als de zang van Cetti's zanger uit de struiken kan klinken, zo explosief is de aantalsontwikkeling in de Overwaard. Van 3 territoria in 2014 naar 15! territoria in 2018.

De Nederwaard laat sinds 2016 een stabiele trend zien van 6 territoria. Deze schuwe struweelvogel lijkt het prima naar zijn zin te hebben in de Boezems van Kinderdijk.

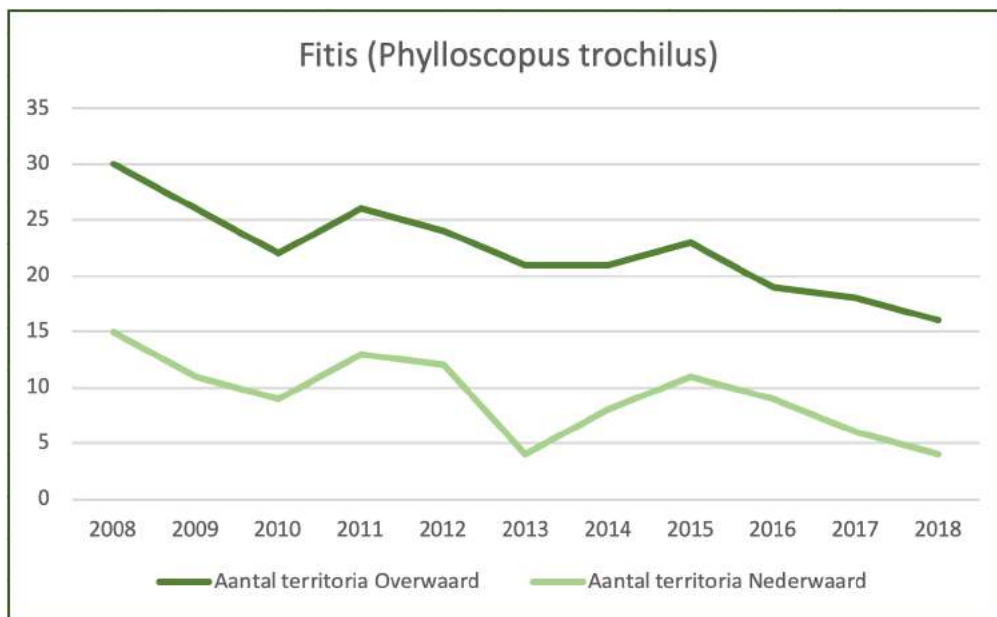
Figuur 36: Aantalsontwikkeling van de Cetti's zanger in de Over- en Nederwaard.

Fitis

De Fitis laat vanaf 2008 een duidelijk dalende trend zien. Deze trend is conform de landelijke dalende trend, die in de nieuwe Vogelatlas ook pijnlijk zichtbaar is.

In 2008 waren de boezems van Kinderdijk goed voor 30 territoria in de Overwaard en 15 in de Nederwaard. Het jaar 2018 kwam ver beneden deze aantallen met 16 territoria in de Overwaard en 4 in de Nederwaard.

Ten opzichte van 2008 is er een sprake van een afname van 55%. De Fitis maakt voornamelijk gebruik van de aanwezige wilgenstruwelen in de Overwaard.

Figuur 37: Aantalsontwikkeling van de Fitis in de Over- en Nederwaard.

Ekster

Deze brabbelende zangvogel is niet te missen wanneer het grote bolle nest de kruin van een struik of boom siert in het open rietlandschap. In 2008 bereikte deze soort een piek van totaal 17 territoria in beide boezems.

Zowel in de Nederwaard als in de Overwaard is vanaf 2015 een dalende trend te zien. Met in 2015 in de Nederwaard van respectievelijk 6 naar 3 territoria in 2018 en in de Overwaard van 5 territoria in 2015 naar 1 territoria in 2018. Hiermee komt het totaal territoria na tien jaar op 4 totaal te staan voor beide boezems.

In de winter wordt de zuidoosthoek van de Overwaard vaak door Eksters uit de omgeving gebruikt als slaapplek. December 2018 telde Corné Stam deze slaapplek en telde uiteindelijk 130 Eksters.

Heggenmus

Deze onopvallende vogel laat zich gedurende het vroege voorjaar luidkeels horen in de top van een struik of boom. Uit de kaarten blijkt dat de Heggenmus een binding heeft met de omliggende bebouwing en vooral te vinden is in de tuinen van de West-Kinderdijk en Molenstraat.

In een reeks van tien jaar fluctueren de aantallen territoria van de Heggenmus enigszins. In 2018 is sprake van een kleine piek met 12 territoria in de Nederwaard (meeste aangrenzende bebouwing) en 8 territoria in de Overwaard. Ten opzichte van 2017 waren er in 2018 8 territoria meer.

Grasmus

De Grasmus gaat mee in de piek van Bosrietzanger en Cetti's zanger en laat in 2018 een record zien van 6 territoria in de Overwaard.

In de Nederwaard was de korte strofe van de Grasmus minder vaak te horen Dit heeft geresulteerd in 1 geldig territorium voor 2018. Het totaal aantal territoria in de Boezems van Kinderdijk stijgt hiermee van 3 in 2017 naar 7 territoria in 2018. Landelijk gezien heeft deze soort een stijgende trend en met name de Overwaard lift op dit succes mee.

*Figuur 38: Grasmus in het wilgenstruweel .
(Foto Bastiaan van de Wetering).*

Sprinkhaanzanger

De Sprinkhaanzanger is jaarlijks een vaste gast in de Boezems van Kinderdijk met uitzondering van 2014. In de Nederwaard was in 2018 1 territorium.

De Overwaard lijkt in mindere mate een aantrekkingskracht op Sprinkhaanzangers te hebben. Hier ontbreekt de soort regelmatig, zoals ook in 2018.

Spotvogel

De Spotvogel staat op de Rode lijst van 2017 aangemerkt als 'gevoelig'. De aantallen in Nederland nemen af. Deze soort met zijn kenmerkende uithalen in de zang heeft het zwaar te verduren in het Nederlandse landschap waar kleinschaligheid in rap tempo verdwijnt.

De Boezems van Kinderdijk bieden een plek aan 3 territoria, waarvan 2 in de Overwaard en 1 in de Nederwaard. Dit is ten opzichte van de voorgaande tien jaar het hoogste aantal wat behaald is.

Figuur 39: De Spotvogel had in 2018 3 territoria in de Boezems van Kinderdijk (Foto Gerard Roest).

Tuinfluitter

De algemene Tuinfluitter laat zich in de boezems van Kinderdijk het meest horen op plekken waren de wilgenstruiken dominant zijn. In de Nederwaard zijn dichte wilgenstruiken veel minder aanwezig waardoor het aantal territoria uitkomt op 2.

In de Overwaard, waar verspreid over het gebied meer clusters van wigenstruiken staan werden 11 territoria van de Tuinfluitter geteld. Het jaar 2018 was voor de Tuinfluitter een gemiddeld jaar.

Tjiftjaf

De Tjiftjaf blijft in 2018 met een aantal van totaal 16 territoria iets onder het tienjarig gemiddelde in de boezems van Kinderdijk. In de Overwaard en Nederwaard zijn in 2018 respectievelijk 6 territoria en 10 territoria genoteerd. Deze stabiele trend is conform de landelijke trend waarin de Tjiftjaf geen grote verschuivingen laat zien.

7 Overige soorten

Naast 'Riet-, Struweel- en Watervogels' komen in de Boezems ook nog wat andere soorten voor die niet in één van deze categorieën passen. In dit hoofdstuk bespreken we een aantal van deze 'Overige' broedvogels.

Torenvalk

Niet ieder jaar wordt er een territorium van de Torenvalk op de soortenlijst bijgevoegd. Maar meestal gaat het om een paartje dat huist langs de Lekdijk in de Lekkerlandse boezem (Overwaard). Bij een bepaald aantal waarnemingen mag de soort pas meetellen.

In 2018 was er meer zekerheid over een broedpoging. De nestkast die speciaal voor de Torenvalk is geplaatst bij het hek van de middenkade in de Overwaard bleek bezet te zijn door een paartje. Later in het seizoen werden ook juveniele vogels in de kast waargenomen. Hét bewijs voor een succesvol broedgeval. Het is onduidelijk hoeveel jonge vogels zijn uitgevlogen.

Kievit

Deze weidevogel komt incidenteel tot een territorium en broedgeval in één of beide boezems. De omstandigheden zijn geschikt als er rietland kort gemaaid is of als er andere pioniervegetatie aanwezig is.

Korte vegetatie is een vereiste omdat de Kievit niet kan foerageren en broeden wanneer de vegetatie te hoog is. De laatste jaren kwam er regelmatig één tot drie territoria voor op gemaaid rietland in de Nederwaard. De afloop van die nesten en eventuele jongen was altijd erg ongewis.

In 2018 werd in de Nederwaard geen broedpoging waargenomen, echter wel drie in de Overwaard. De soort verschijnt hier de laatste jaren ook steeds vaker. Het schrijnende is dat deze vestiging te maken heeft met het aftakelen van de rietlanden. De vegetatie wordt weggevreten door de ganzen en de bodem dichtgetrapt. Op de grens met open water ontstaan zo op diverse percelen slikkerige randen, die uitermate geschikt lijken voor de Kievit. Het is de vraag of de soort zich kan handhaven tussen de hoge dichtheid ganzen die door hun lompe gedrag een bedreiging kunnen vormen voor nest en jongen.

Ook op het Nieuwe Rietmoers broedde de Kievit met 4 paar. Het Nieuwe Rietmoeras vormde een prima habitat met pioniersvegetatie en afwezigheid van grote hoeveelheden ganzen. De snel ontwikkelde vegetatie (veelal Lisdodde) lijkt de vestiging van Kievit de komende jaren in de weg te staan.

Koekoek

Broedgevallen van een Koekoek zijn altijd een beetje raar om te vermelden, want deze soort broedt immers niet, maar laat pleegouders het ei uitbroeden en de jongen grootbrengen.

Toch maken Koekoeken deel uit van de vogelbevolking in de boezems en zijn een belangrijke graadmeter in het voorkomen van diversiteit aan andere kleine zangvogels. Bij afname van Koekoeken kun je dus voorzichtig stellen dat ook de zogenaamde waardvogels in aantal afnemen. Daardoor komen er uiteindelijk ook te weinig Koekoeken groot om de soort in stand te houden.

In de Boezems van Kinderdijk zien we niet echt een trend in het voorkomen van Koekoek. De soort lijkt in de Overwaard iets prominenter aanwezig met 1 tot 4 territoria. In de Nederwaard blijft het totaal meestal steken bij 1 of 2, maar in 2018 was er geen enkele.

Wel is de soort hier waargenomen in het broedseizoen. Ook is er veel uitwisseling van deze soort tussen de Overwaard en Nederwaard, want de Koekoek bestrijkt een groot gebied. Het is een lastig te inventariseren soort omdat Koekoeken veel heen en weer vliegen en op verschillende plaatsen roepen. Mogelijk is er sprake van enige overschatting wanneer het om 6 territoria gaat zoals in 2017. In 2018 werden 2 territoria vastgesteld en dat lijkt de realiteit beter weer te geven.

*Figuur 40: Donkere wolken boven de Overwaard.
(Foto Peter Paul Klapwijk)*

9 Bijzondere waarnemingen

Tijdens de inventarisatieronden lopen de tellers in de Boezems regelmatig tegen een zeldzame(re) vogelsoort aan. Ook tijdens het trektellen of gewoon tijdens een rondje 'vogelen' wordt wel eens wat bijzonders ontdekt.

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van 'bijzondere' vogels die in 2018 zijn waargenomen in de Boezems van Kinderdijk. De vogels die tijdens het trektellen (overvliegende vogels tijdens de migratie) zijn gezien zijn in het overzicht niet meegenomen. Deze waarnemingen zijn terug te zien via www.trektellen.nl -> telpost Kinderdijk.

Overwaard

Voor de Overwaard een kort verhaal qua zeldzaamheden. Er zijn in dit gebied wel veel zeldzame soorten gemeld, maar dikwijls overvliegend en/of waargenomen vanaf de trektelposten.

Het vermelden waard zijn de waarnemingen van een Kwak. Deze middelgrote, gedrongen nachtreiger werd voor het eerst waargenomen tijdens de Purperreigertelling op 2 juni, toen de vogel roepend boven de hoofden van de tellers hing. Later is de vogel (of toch een andere?) nog enkele keren waargenomen. Ook in de Nederwaard is enkele keren een Kwak waargenomen, waarbij het aannemelijk is dat het om dezelfde vogel gaat als in de Overwaard.

Heel spannend waren de waarnemingen van baltsende Woudaapjes van 25-30 juni langs het Achterwaterschap t.h.v. de Overwaard. Nadat deze kleine reigersoort eerst op 10 juni ongeveer 3 kilometer ten oosten van Kinderdijk was gehoord. Ook kwam er nog een melding van een van de molenaars die eind augustus een Woudaap in de Overwaard zag.

Nederwaard

Ook in de Nederwaard waren er dus waarnemingen van een Kwak. De eerste op 9 juni, toen een half uurtje mooi te zien vanaf de dijk, zittend in de top van een struik. Vervolgens werd op 1 september nog een Kwak waargenomen, en in de vroege nacht van 7 september zelfs twee exemplaren, alleen op geluid overigens. Al met al bijzondere waarnemingen, het blijft nog even spannend of deze fraaie soort het boezemgebied wellicht vaker zal weten te vinden.

Vermeldenswaardig zijn ook de volgende waarnemingen: om te beginnen een zingende Grote karekiet op 27 mei, nabij de griend
Van 21 april tot en met 11 mei werd een zingende Nachtegaal waargenomen. Erg leuk was het feit dat de Roerdomp weer enkele malen van zich liet horen. De 'misthoorn' was te horen van 8 april tot en met 3 mei. Verder is éénmaal een roepend Porseleinhoen gehoord en wel op de avond van 21 april.

Al met al een mooi lijstje potentiële broedvogels, maar helaas werden al deze genoemde soorten niet waargenomen tijdens de BMP-rondes. Waardoor deze niet mogen verschijnen op de officiële broedvogellijst.

Dan een soort die zeker niet mag ontbreken in deze lijst: de Witvleugelstern. De Witvleugelstern is familie van de Zwarte stern, een vaste broedvogel van de Boezems.

Dit jaar werd op 22 mei een Witvleugelstern ontdekt in de Nederwaard. Deze is tot en met 25 juni blijven rondhangen. Met name de eerste week is de vogel veel waargenomen. Soms rondvliegend met een visje in de snavel en opgaand in de drukte van de Zwarte stern-kolonie. Duidelijke aanwijzingen voor een gemengd broedgeval zijn er echter niet. Tot slot werd op 8 juni een Reuzenster waargenomen, door een vogelaar die kwam kijken naar de Witvleugelstern.

Figuur 41: Witvleugelstern boven de Nederwaard. Op de achtergrond de huizen langs de West-Kinderdijk (Foto Bastiaan van de Wetering)

8 Bronvermelding

Literatuur

- Boele A., van Bruggen J., Hustings F., Koffijberg K., Vergeer J.W. & van der Meij T. (2016) Broedvogels in Nederland in 2014. Sovon-rapport 2016/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen
- Hustings F. & Vergeer J.W. (2002). Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000; verspreiding, aantallen, verandering
- Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering
- Royal Haskoning/DHV, A.J.M. van den Broek (2015) Beheerplan Boezems Kinderdijk 2014-2019
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2012) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2011, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2013) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2012, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2014) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2013, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Vogelwerkgroep Alblasserwaard (2015) Broedvogelverslag Hoge boezems Kinderdijk 2014, Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard'.
- Bieren, P., R. Slagboom & C. Stam (2016). Monitoringsverslag Boezems van Kinderdijk 2015. NVWA-rapport 2018-01. Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard', Papendrecht.
- Bieren, P., R. Slagboom & C. Stam (2017). Monitoringsverslag Boezems van Kinderdijk 2016. NVWA-rapport 2018-01. Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard', Papendrecht.
- Bieren, P., R. Slagboom & C. Stam (2018). Monitoringsverslag Boezems van Kinderdijk 2017. NVWA-rapport 2018-01. Natuur- en Vogelwacht 'de Alblasserwaard', Papendrecht.

Website's

KNMI Klimatologie,	www.knmi.nl
Sovon vogelonderzoek Nederland	www.sovon.nl
Waarneming.nl	www.waarneming.nl

Fotoverantwoording

De foto's in dit verslag zijn afkomstig van Peter Paul Klapwijk, Piet de Poorter, Gerard Roest, Bastiaan van de Wetering en Richard Slagboom.

Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard', 2019

BIJLAGE I

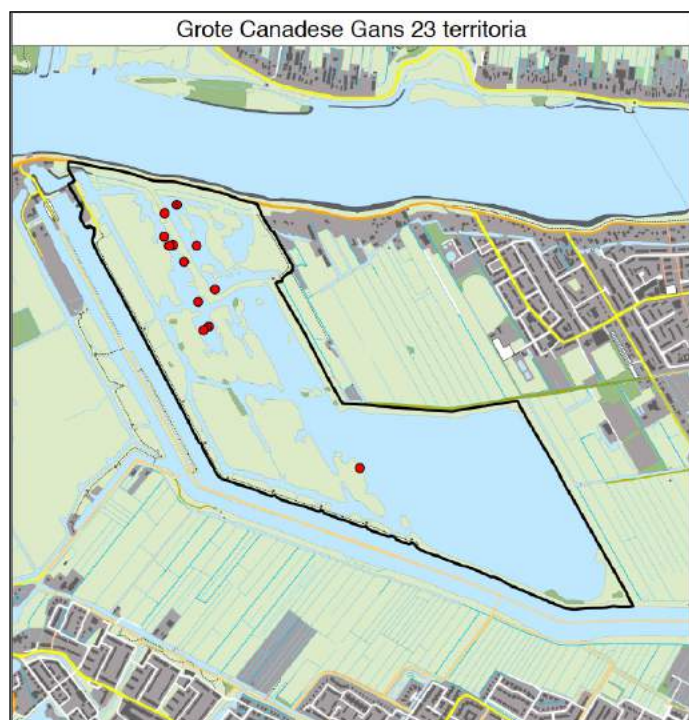
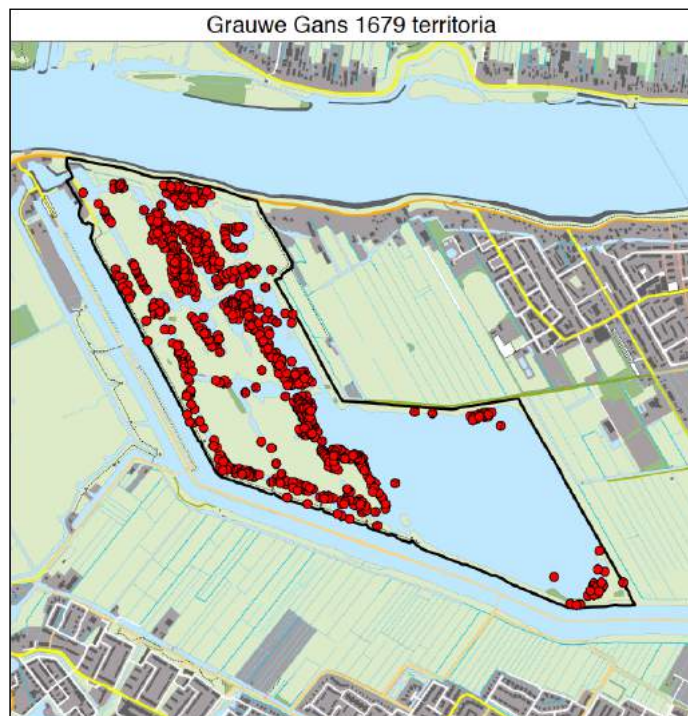
Langjarig overzicht territoria

Hooge Boezem van de Overwaard								Hooge Boezem van de Nederwaard							
soort	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	soort
Fuut	10	8	9	8	9	10	7	8	7	7	7	7	8	7	Fuut
Roerdomp	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	Roerdomp
Woudaap	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	Woudaap
Purperreiger	90	120	165	137	214	196	142	0	0	0	0	5	4	0	Purperreiger
Knobbelzwaan	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0	1	Knobbelzwaan
Kolgans	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Kolgans
Grauwe Gans	183	38	127	595	1057	1162	1679	5	9	10	15	52	285	167	Grauwe Gans
Soepgans	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	Soepgans
Grote Canadese Gans	6	10	8	16	49	76	23	4	4	7	6	1	6	19	Grote Canadese Gans
Brandgans	2	1	1	2	15	6	7	0	0	0	0	0	0	0	Brandgans
Nijlgans	8	4	4	6	14	15	12	2	1	1	2	1	1	3	Nijlgans
Bergeend	0	0	1	1	2	3	2	0	0	0	0	0	0	0	Bergeend
Krakeend	7	5	6	7	6	10	5	3	3	2	1	3	3	1	Krakeend
Wilde Eend	40	41	23	47	35	56	32	31	25	32	25	23	29	30	Wilde Eend
Soepeend	1	0	0	1	0	6	0	2	1	2	0	0	2	2	Soepeend
Zomertaling	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Zomertaling
Slobeend	2	3	1	1	3	2	1	1	2	0	0	0	0	0	Slobeend
Tafeleend	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0	Tafeleend
Kuifeend	6	6	2	3	3	6	2	0	0	0	4	0	0	0	Kuifeend
Bruine Kiekendief	5	5	3	1	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1	Bruine Kiekendief
Torenvalk	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	Torenvalk
Fazant	1	1	2	2	1	0	1	6	4	7	6	5	2	4	Fazant
Waterral	5	2	3	0	1	0	0	6	2	5	2	0	0	0	Waterral
Porseleinhoen	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	Porseleinhoen
Waterhoen	9	7	4	7	5	7	6	10	11	8	8	8	11	6	Waterhoen
Meerkoet	5	4	5	7	7	12	6	10	8	8	7	9	12	10	Meerkoet
Kluut	0	0	0	0	0	31	0	0	0	0	0	0	0	0	Kluut
Kleine Plevier	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	Kleine Plevier
Kievit	0	0	2	1	2	2	3	1	1	1	3	1	1	0	Kievit
Tureluur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	Tureluur
Kokmeeuw	34	20	36	60	103	124	115	36	55	9	4	5	10	4	Kokmeeuw
Visdief	0	0	0	0	0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	Visdief
Zwarte Stern	0	0	0	0	0	0	0	18	19	48	39	42	58	29	Zwarte Stern
Holenduif	6	7	5	4	4	4	7	4	3	0	3	2	1	4	Holenduif
Houtduif	1	6	3	2	2	0	3	9	8	3	3	4	3	5	Houtduif
Turkse Tortel	0	0	0	0	0	0	0	3	5	2	7	7	5	4	Turkse Tortel
Koekoek	3	3	2	1	2	4	2	1	2	1	1	2	2	0	Koekoek
Ransuil	1	1	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	Ransuil
Ijsvogel	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	Ijsvogel

Hooge Boezem van de Overwaard								Hooge Boezem van de Nederwaard							
Groene Specht	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	Groene Specht	
Grote Bonte Specht	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	Grote Bonte Specht	
Witte Kwikstaart	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	Witte Kwikstaart	
Winterkoning	24	22	23	22	17	15	14	14	12	15	19	20	15	17	Winterkoning
Heggenmus	4	6	6	5	5	4	8	7	5	9	10	10	9	12	Heggenmus
Nachtegaal	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	Nachtegaal
Blauwborst	11	13	16	9	12	15	14	9	5	4	5	7	9	7	Blauwborst
Roodborsttapuit	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Roodborsttapuit
Merel	8	8	11	3	10	5	2	11	9	8	12	10	11	8	Merel
Zanglijster	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	2	1	0	1	Zanglijster
Cetti's Zanger	3	4	1	1	6	11	15	3	3	3	2	6	6	6	Cetti's Zanger
Sprinkhaanzanger	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	Sprinkhaanzanger
Snor	10	10	7	4	6	5	3	6	9	11	9	10	11	13	Snor
Rietzanger	26	28	26	22	27	31	28	22	21	21	25	18	17	22	Rietzanger
Bosrietzanger	6	7	2	3	6	0	13	4	2	5	1	2	4	3	Bosrietzanger
Kleine Karekiet	93	79	59	67	67	56	48	75	64	52	57	68	46	49	Kleine Karekiet
Spotvogel	0	1	0	1	0	0	2	0	0	1	0	0	1	1	Spotvogel
Braamsluiper	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	Braamsluiper
Grasmus	0	3	2	3	4	1	6	2	1	2	2	2	2	1	Grasmus
Tuinfluit	3	6	9	7	4	7	11	3	4	3	3	2	3	1	Tuinfluit
Zwartkop	0	1	4	2	6	1	2	4	6	3	1	4	4	6	Zwartkop
Tjiftjaf	13	13	11	9	8	9	6	12	9	11	12	10	9	10	Tjiftjaf
Fitis	23	21	21	23	19	18	16	12	4	8	11	9	6	3	Fitis
Grauwe Vliegenvanger	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	Grauwe Vliegenvanger
Baardman	3	2	3	0	2	1	0	2	7	8	2	1	2	0	Baardman
Staartmees	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	Staartmees
Matkop	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Matkop
Pimpelmees	8	3	4	5	4	5	7	5	6	4	2	4	5	6	Pimpelmees
Koolmees	5	6	9	9	6	6	5	9	8	8	11	11	11	9	Koolmees
Boomkruiper	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	1	Boomkruiper
Gaai	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	Gaai
Ekster	3	2	4	5	2	3	1	3	2	4	6	3	3	2	Ekster
Kauw	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	6	6	3	Kauw
Zwarte Kraai	2	0	2	2	1	1	2	2	1	1	2	2	2	3	Zwarte Kraai
Spreeuw	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	Spreeuw
Huisemus	15	13	12	10	18	11	8	19	22	29	16	22	15	27	Huisemus
Vink	0	1	1	0	0	0	0	1	2	0	2	2	2	1	Vink
Groenling	1	1	2	1	0	0	0	1	3	2	2	3	1	3	Groenling
Putter	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	Putter
Kneu	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	Kneu
Rietgors	28	26	18	15	16	14	12	23	21	23	14	22	17	11	Rietgors

BIJLAGE II

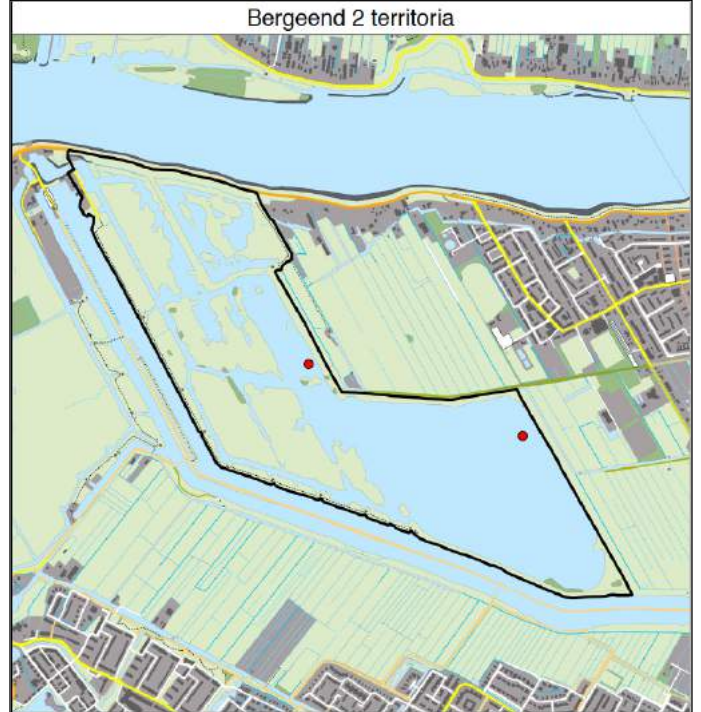
Kaarten territoria Hooge Boezem van de Overwaard per soort.

Nijlgans 12 territoria

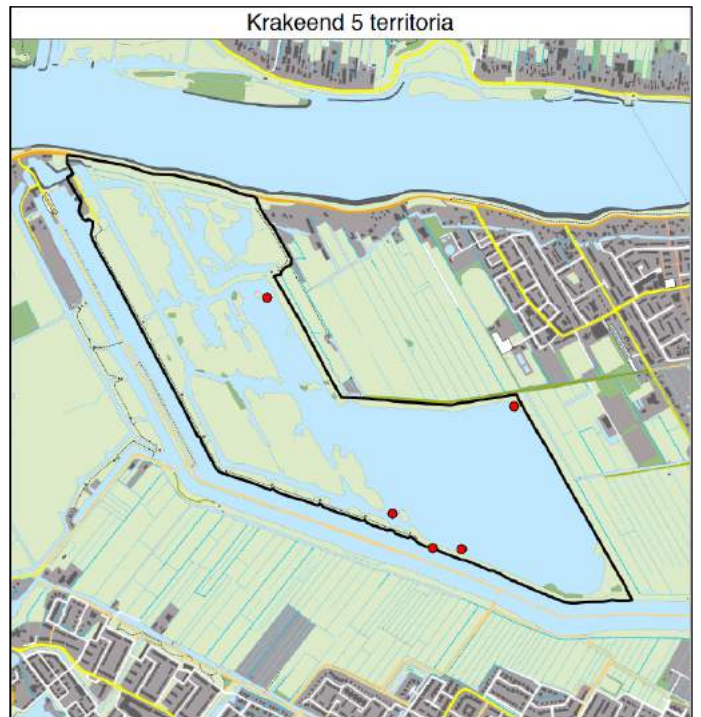
Bergeend 2 territoria

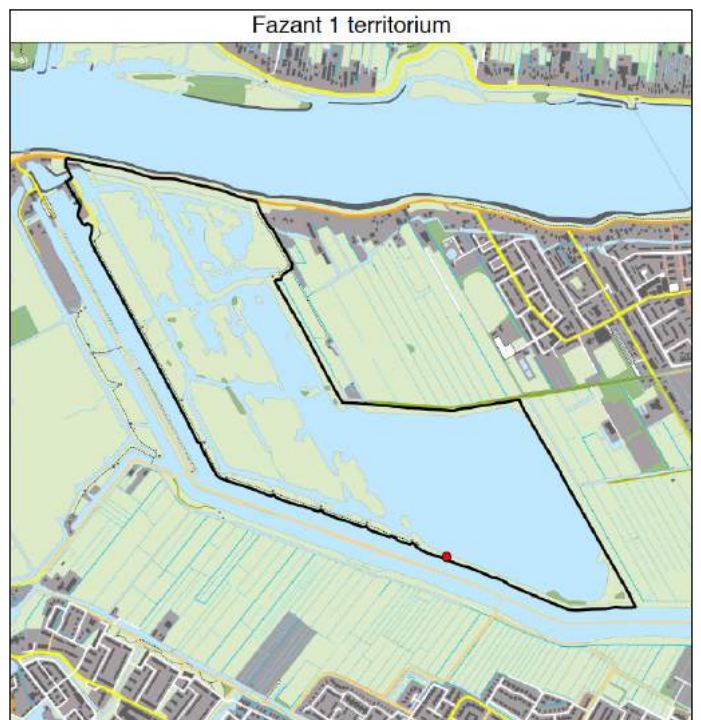
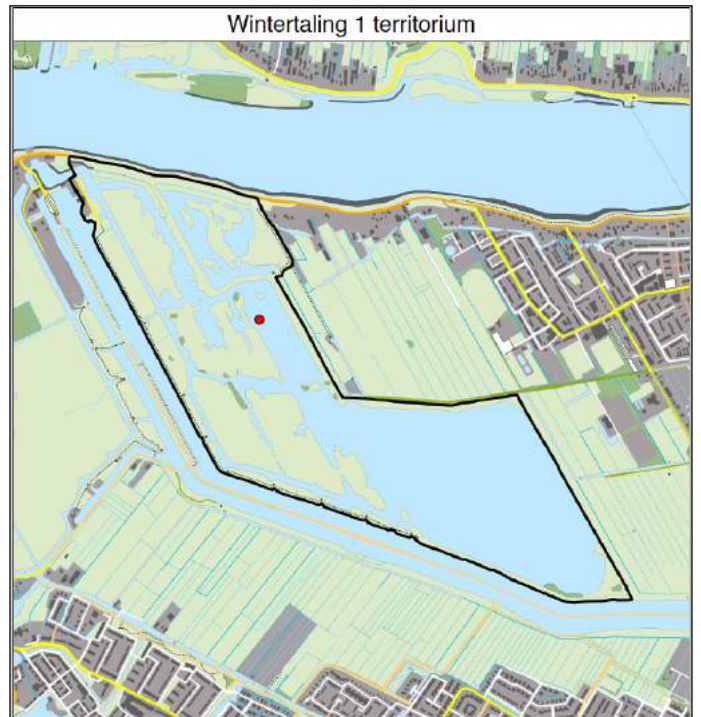
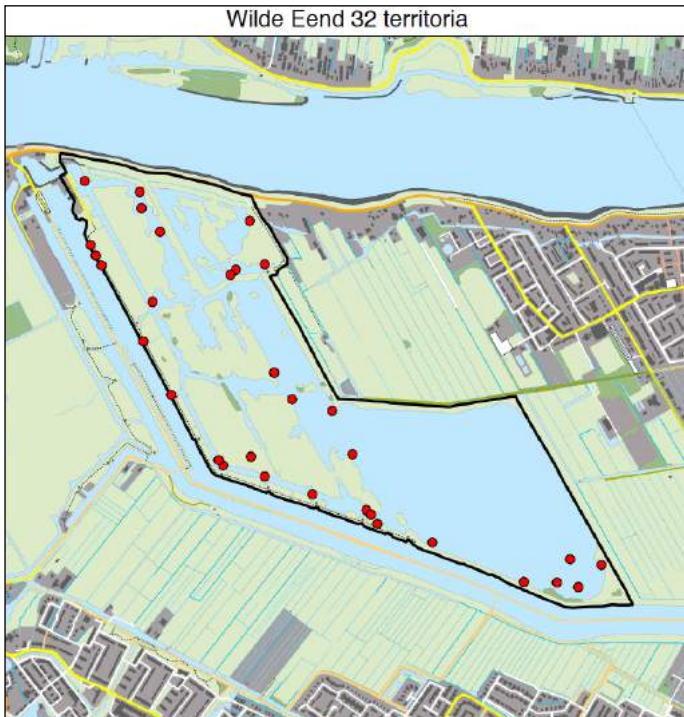

Slobeend 1 territorium

Krakeend 5 territoria

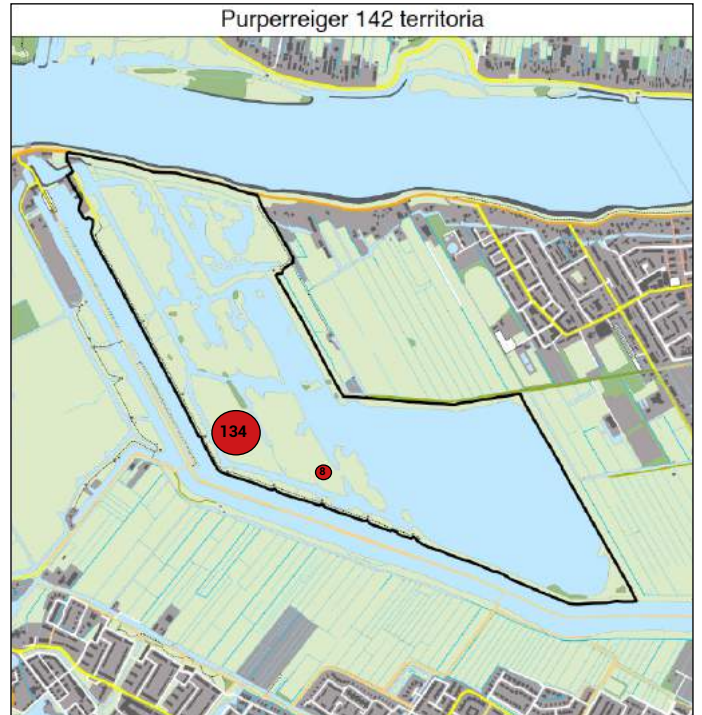

Fuut 7 territoria

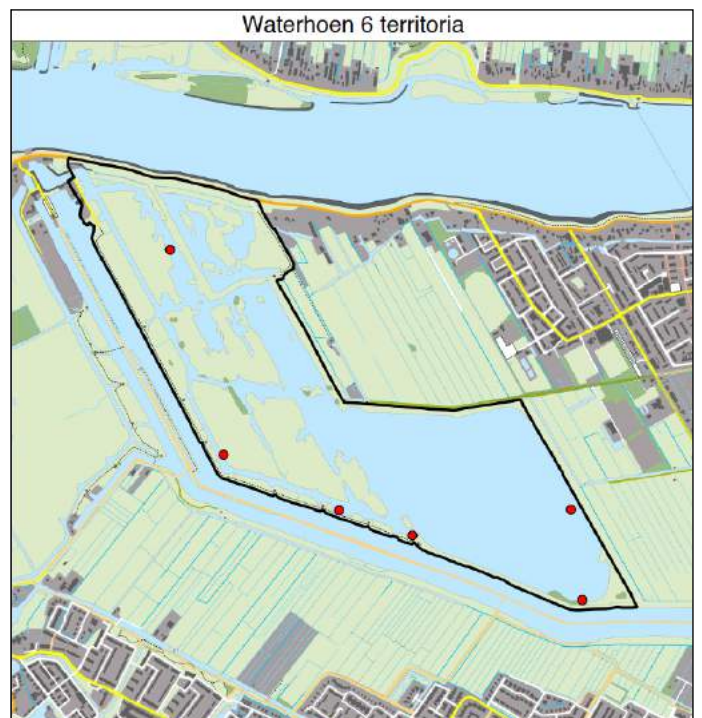
Purperreiger 142 territoria

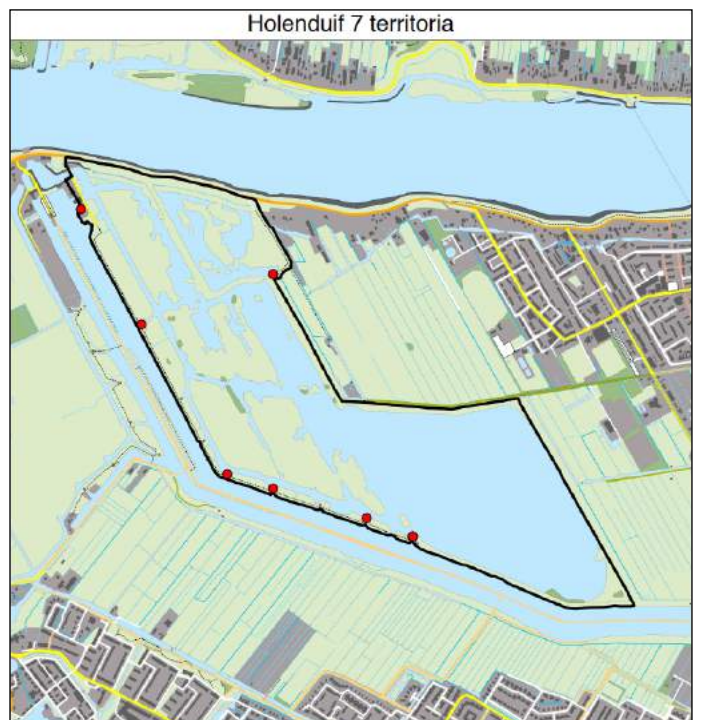
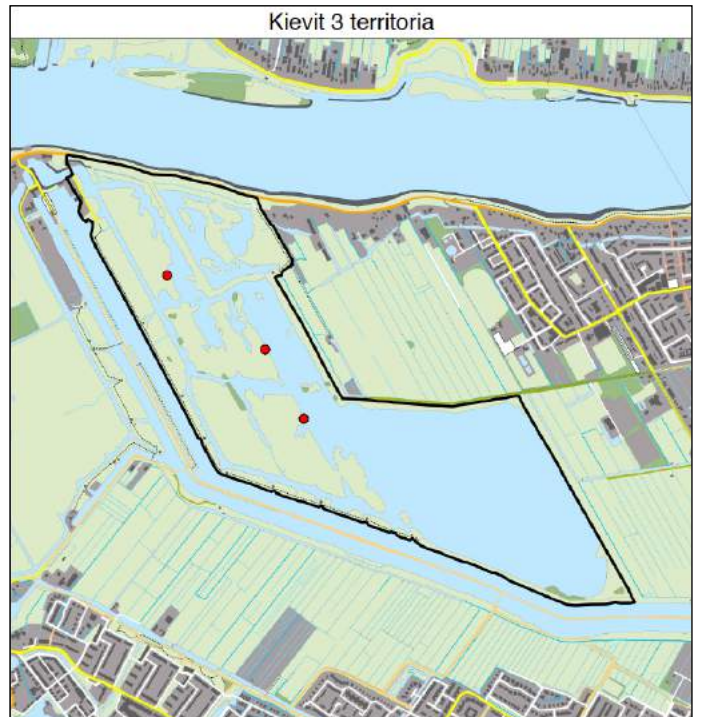

Bruine Kiekendief 1 territorium

Waterhoen 6 territoria

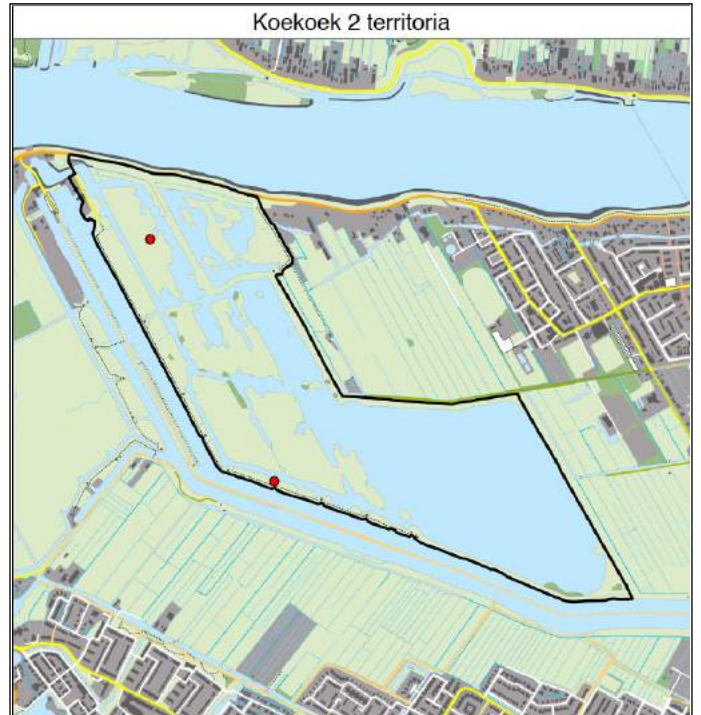

Houtduif 3 territoria

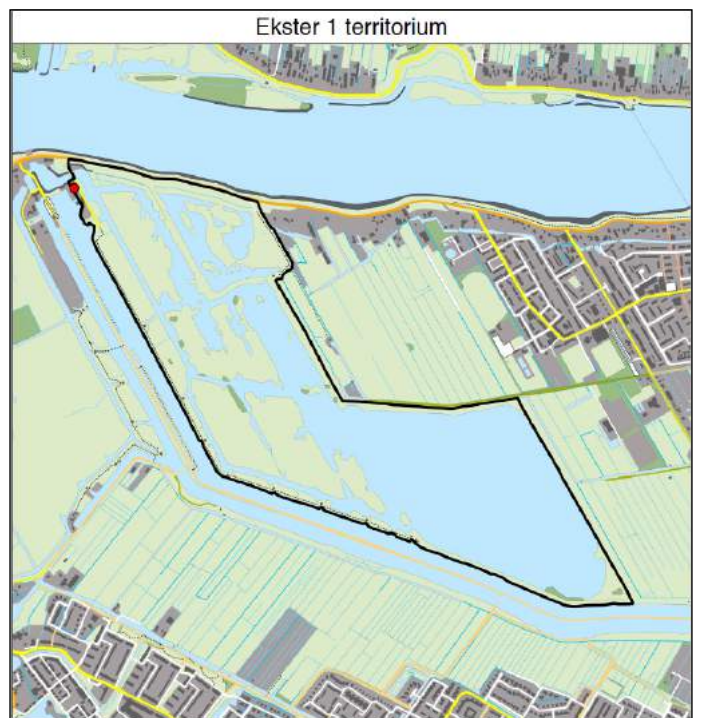
Koekoek 2 territoria

Torenvalk 1 territorium

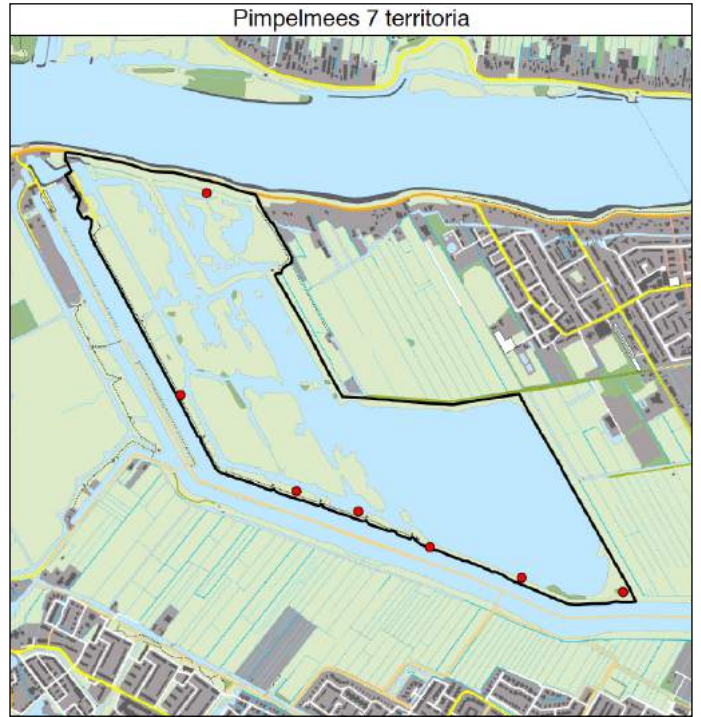
Ekster 1 territorium

Zwarte Kraai 2 territoria

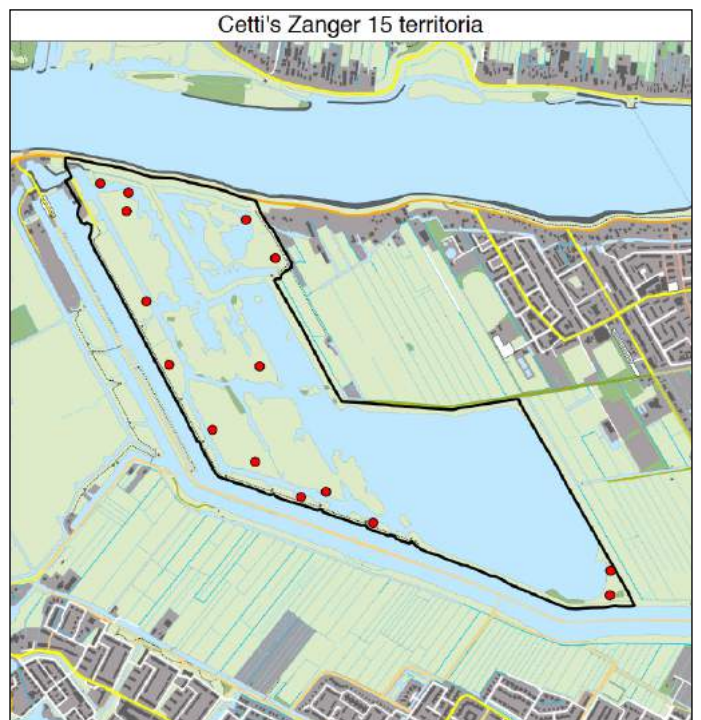
Pimpelmees 7 territoria

Koolmees 5 territoria

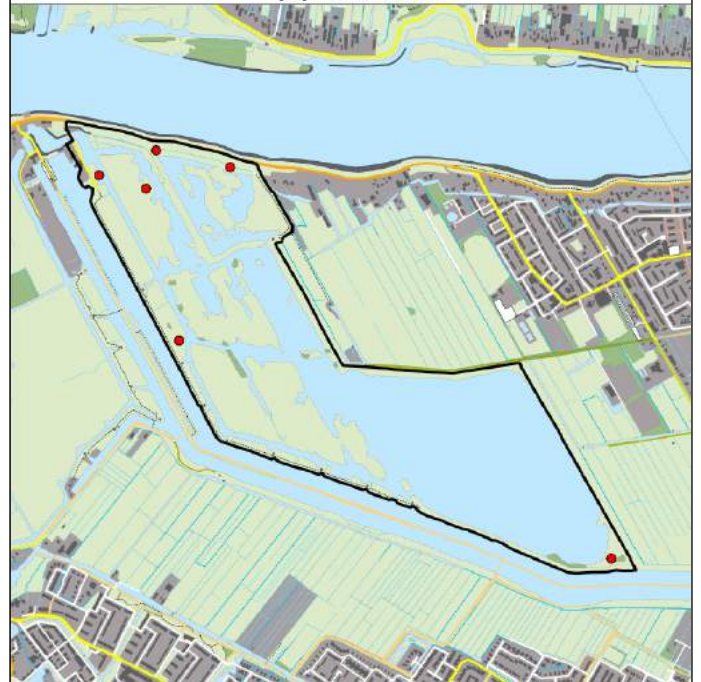
Cetti's Zanger 15 territoria

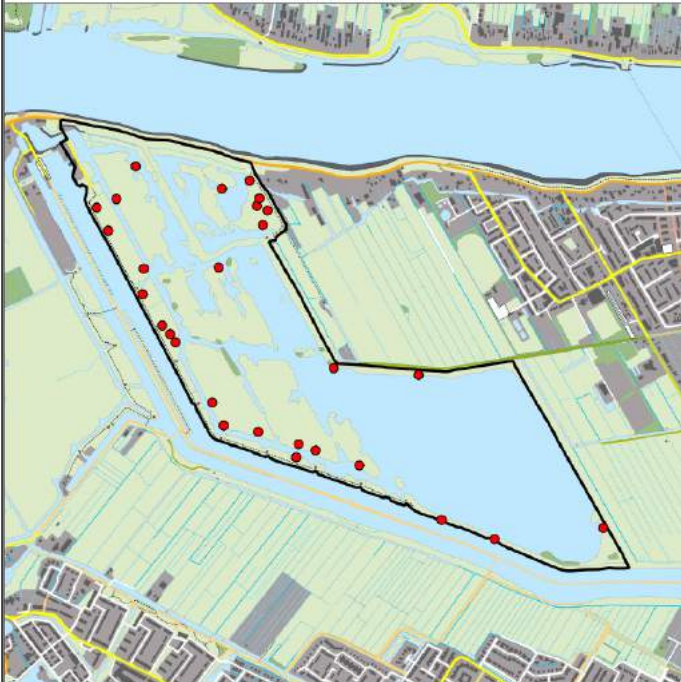
Fitis 16 territoria

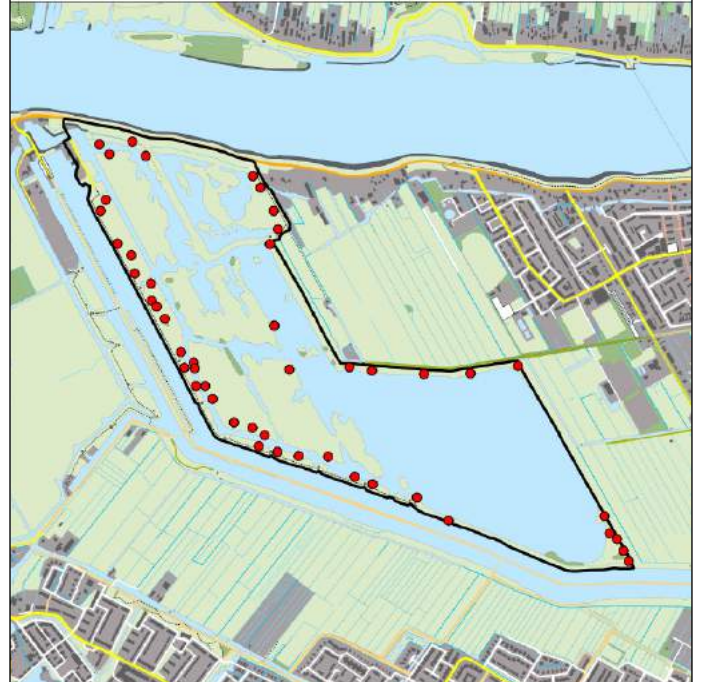
Tjiftjaf 6 territoria

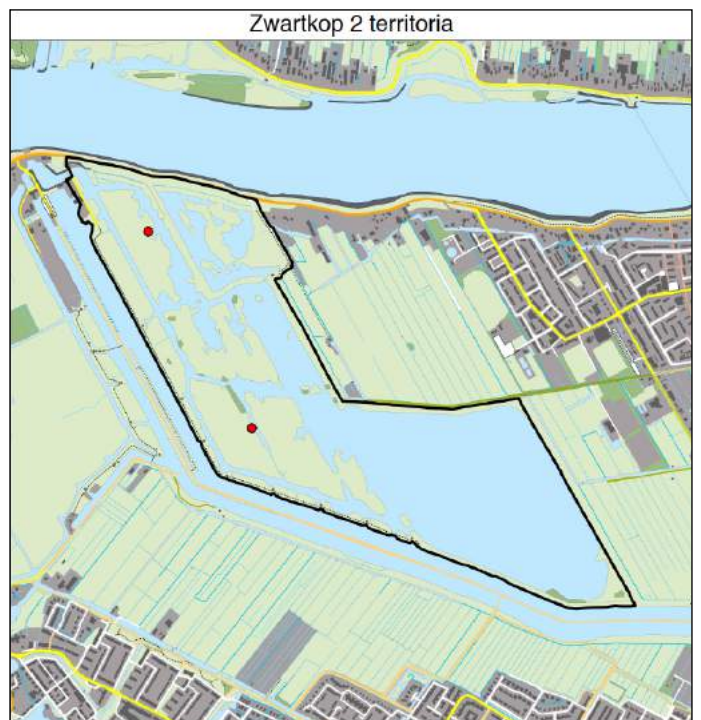
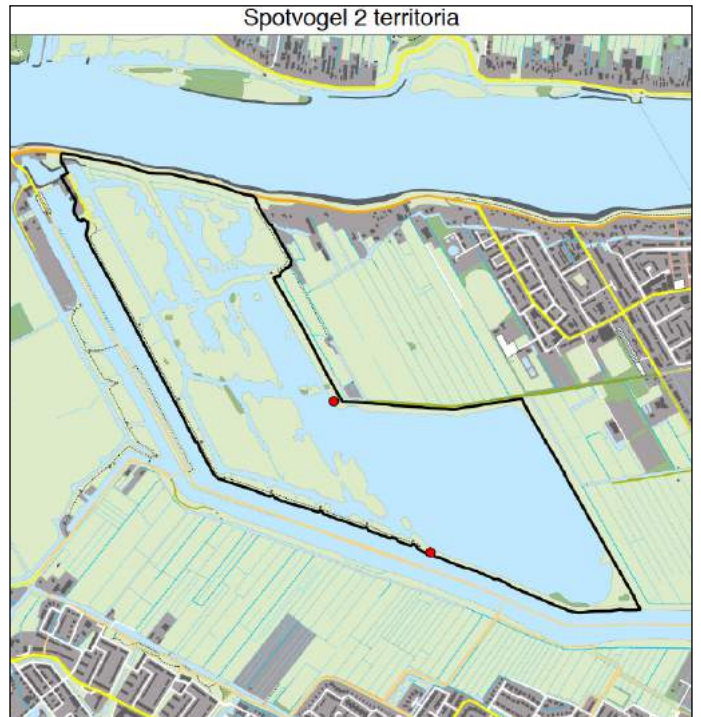

Rietzanger 28 territoria

Kleine Karekiet 48 territoria

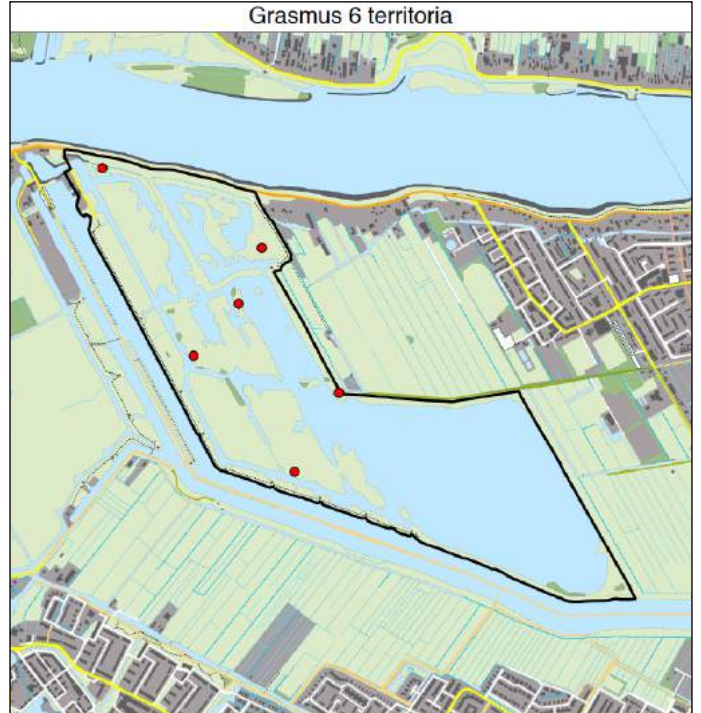

Tuinfluitier 11 territoria

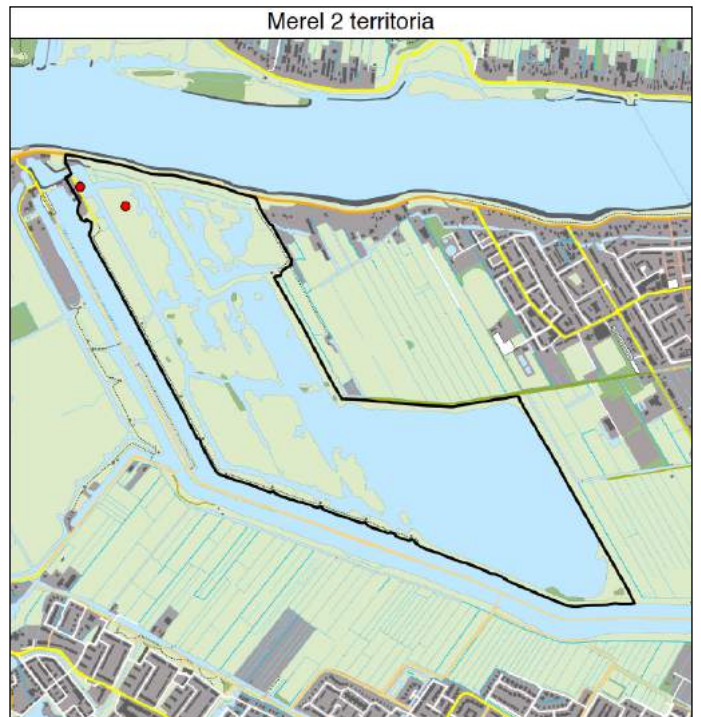
Grasmus 6 territoria

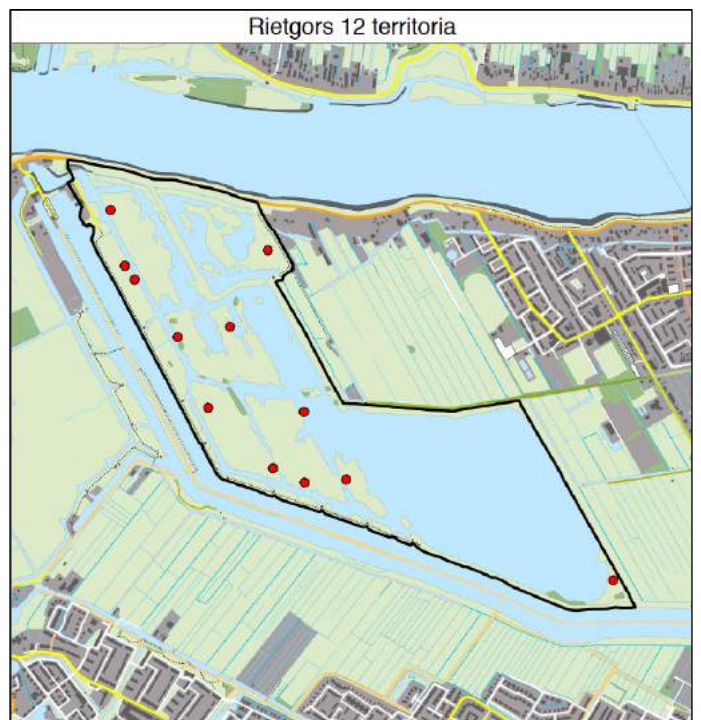
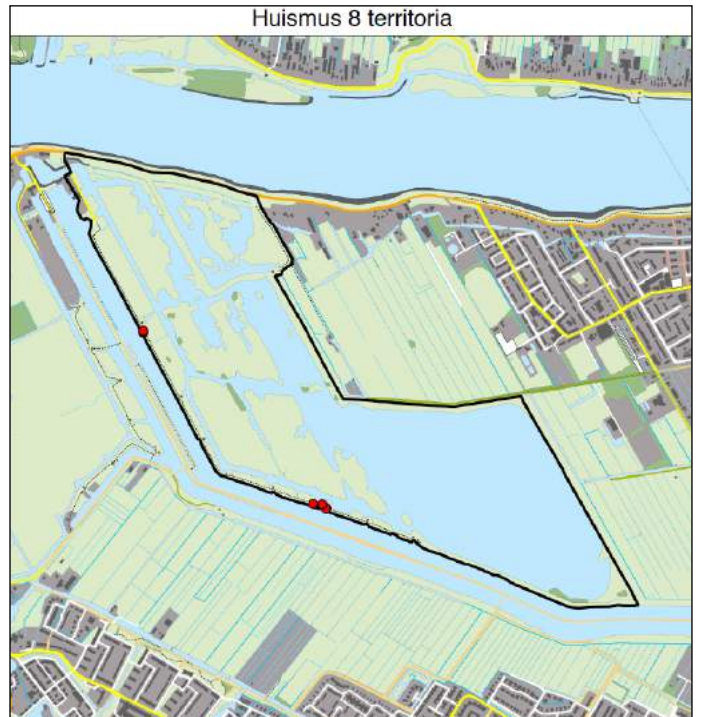
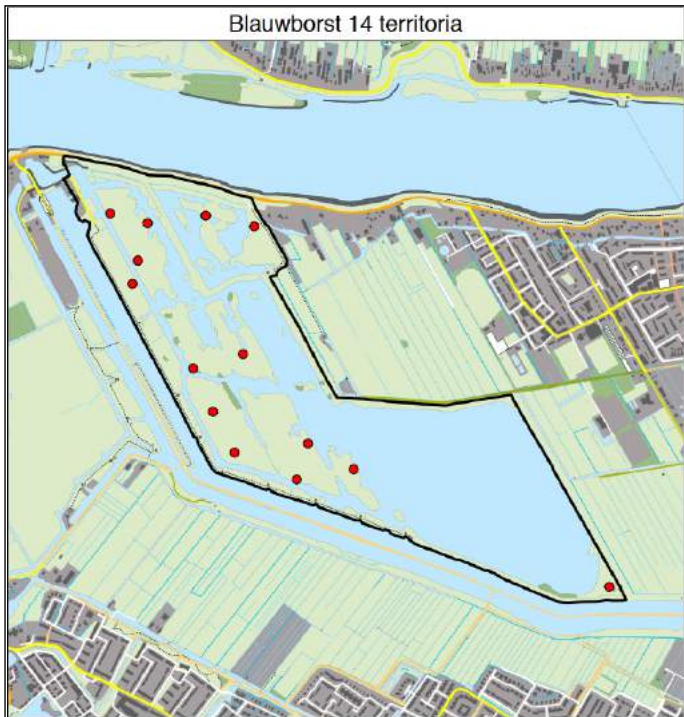

Winterkoning 14 territoria

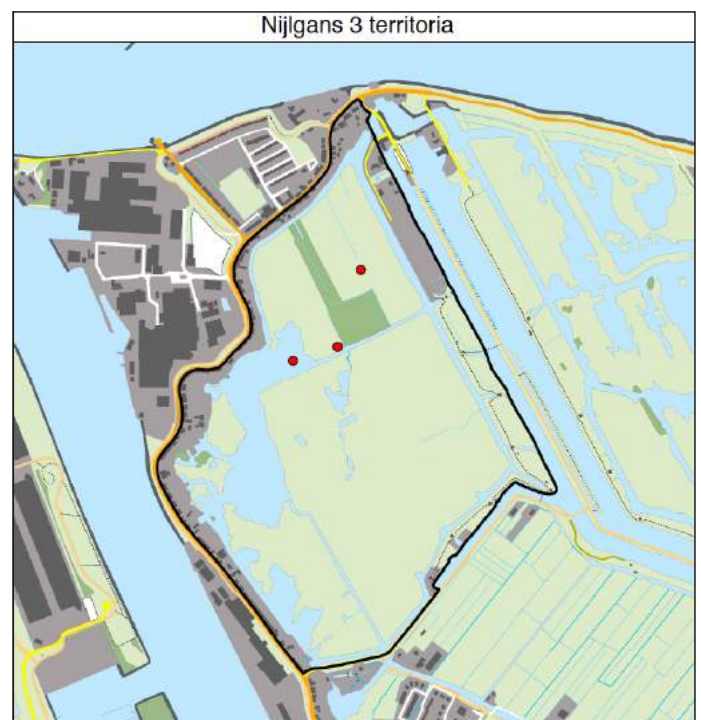
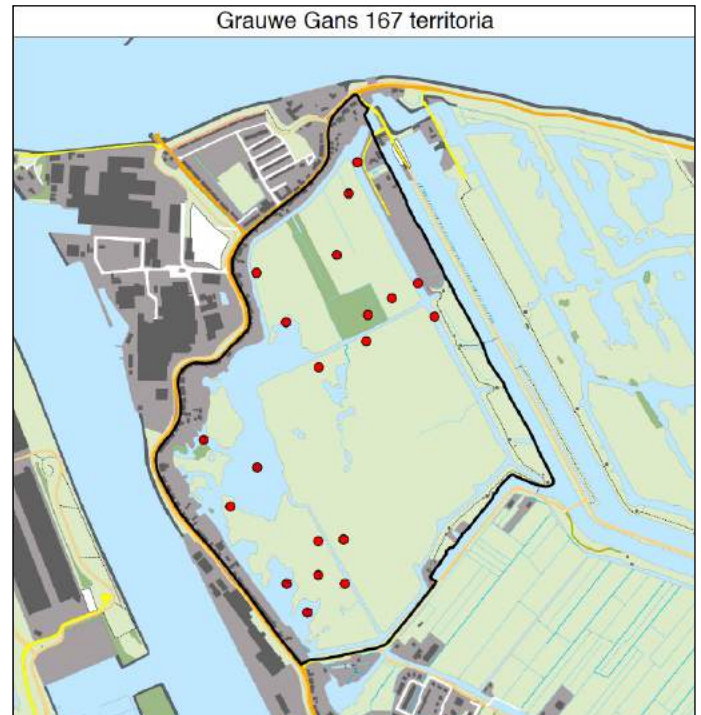
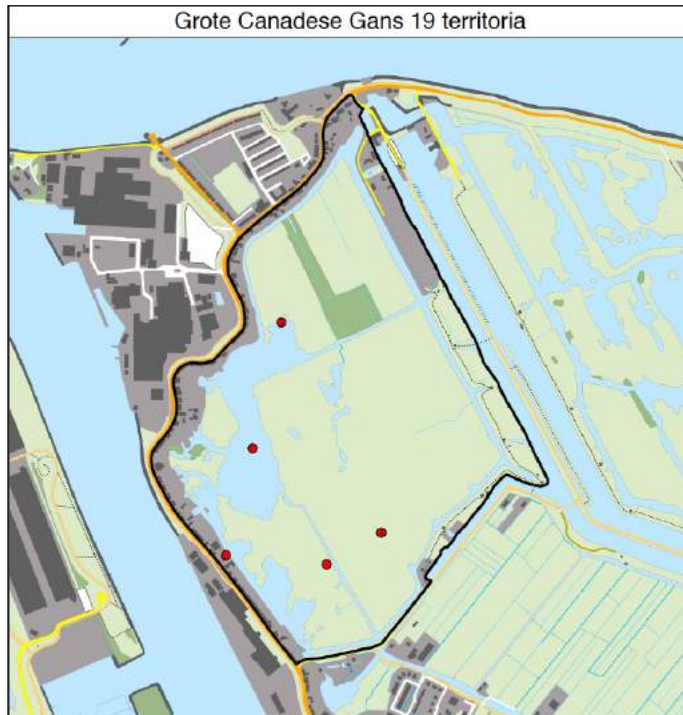
Merel 2 territoria

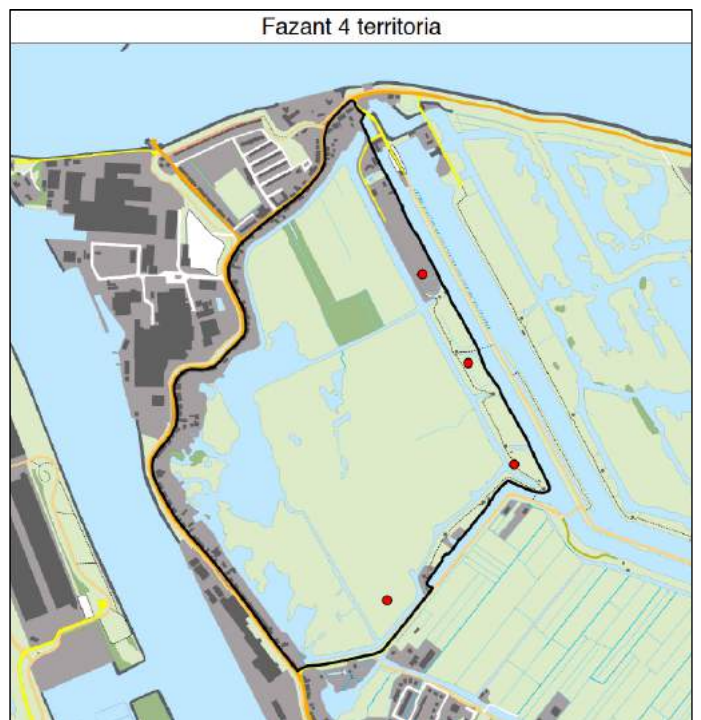
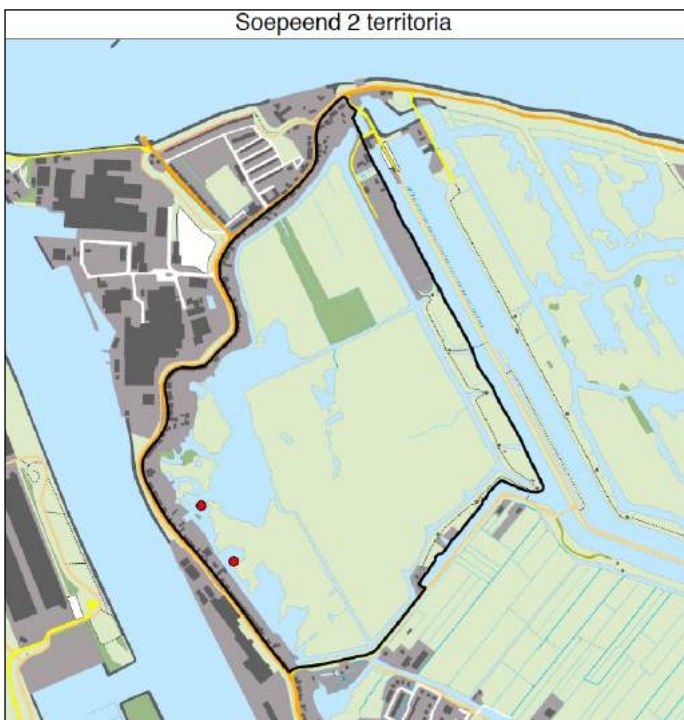
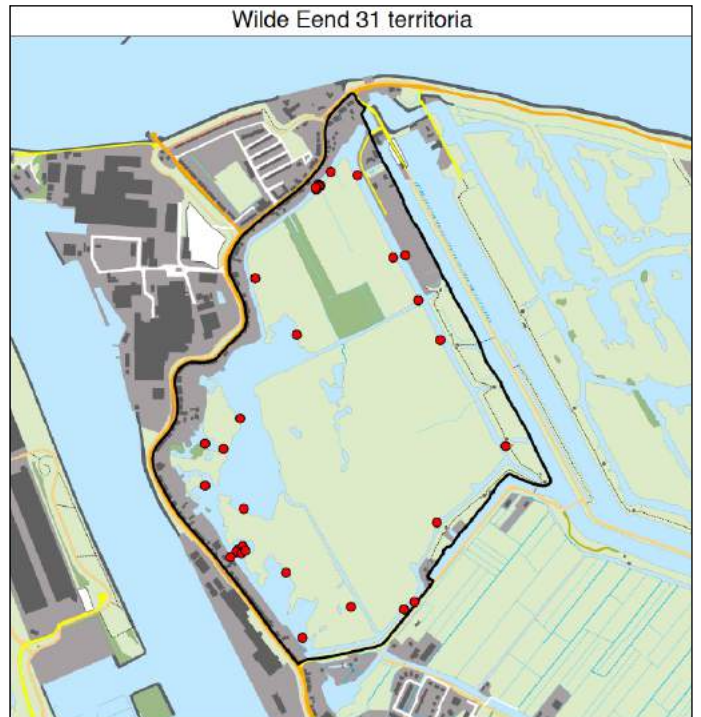

BIJLAGE III

Kaarten territoria Hooge Boezem van de Nederwaard per soort.

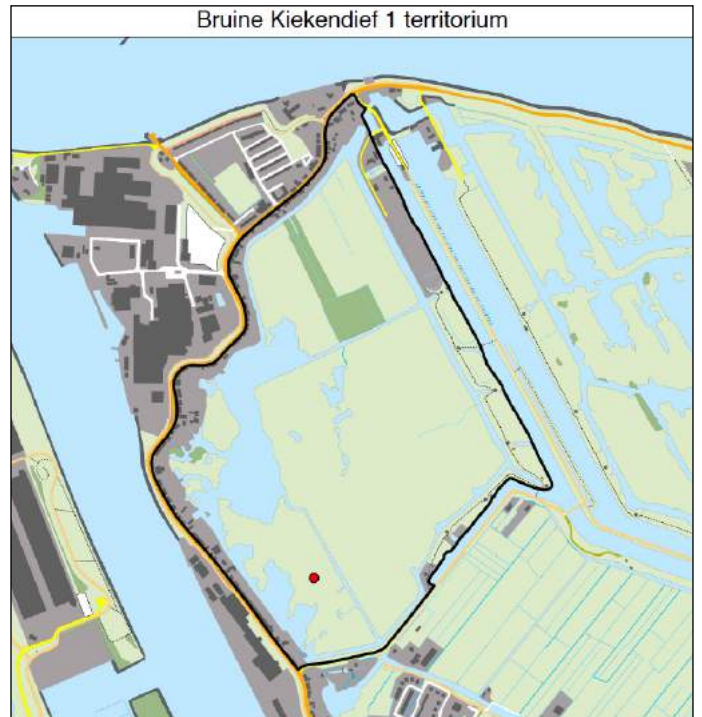

Fuut 7 territoria

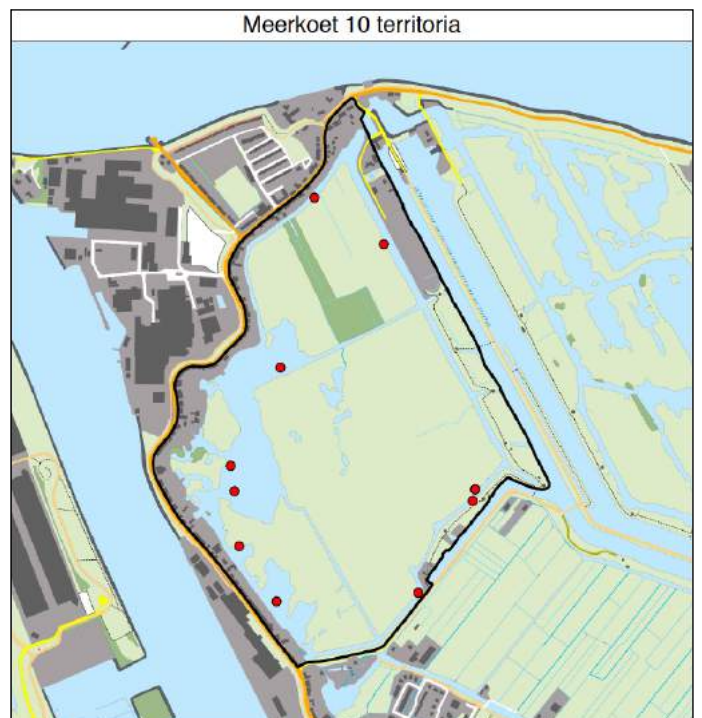
Bruine Kiekendief 1 territorium

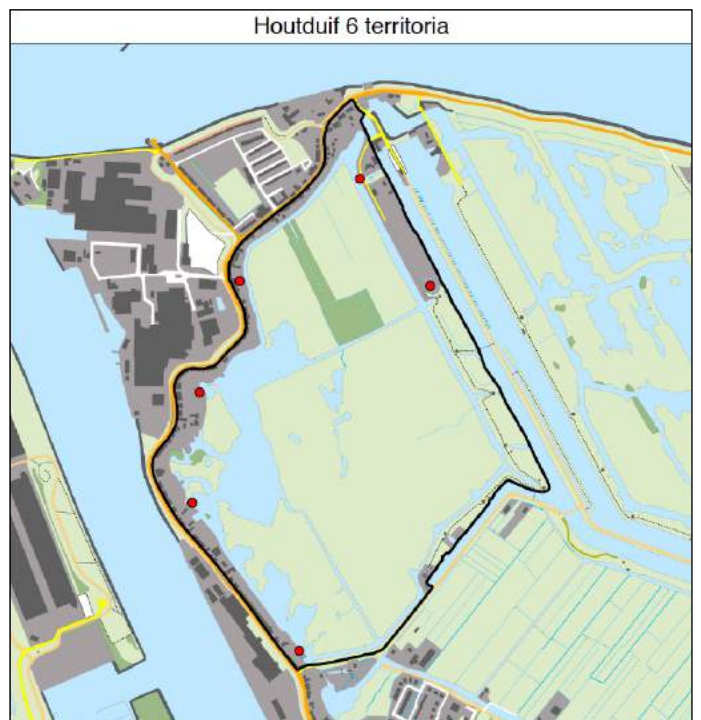
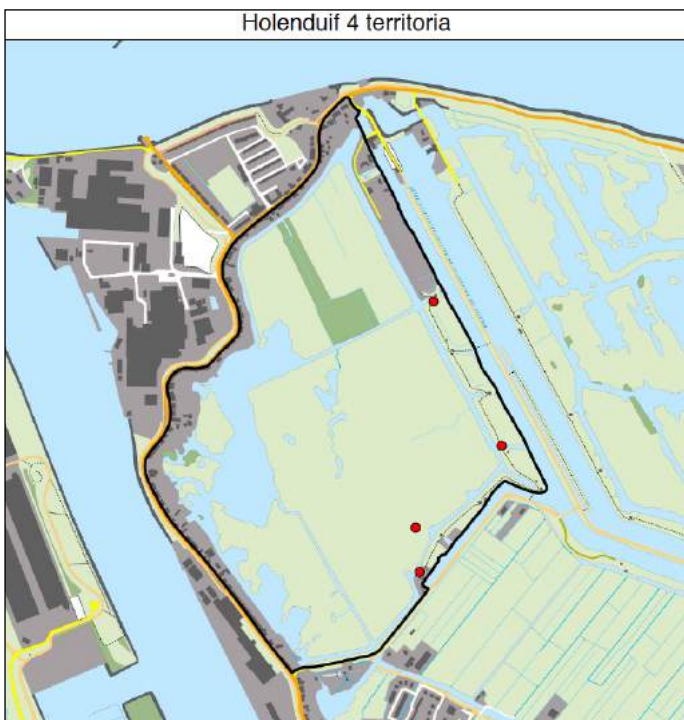
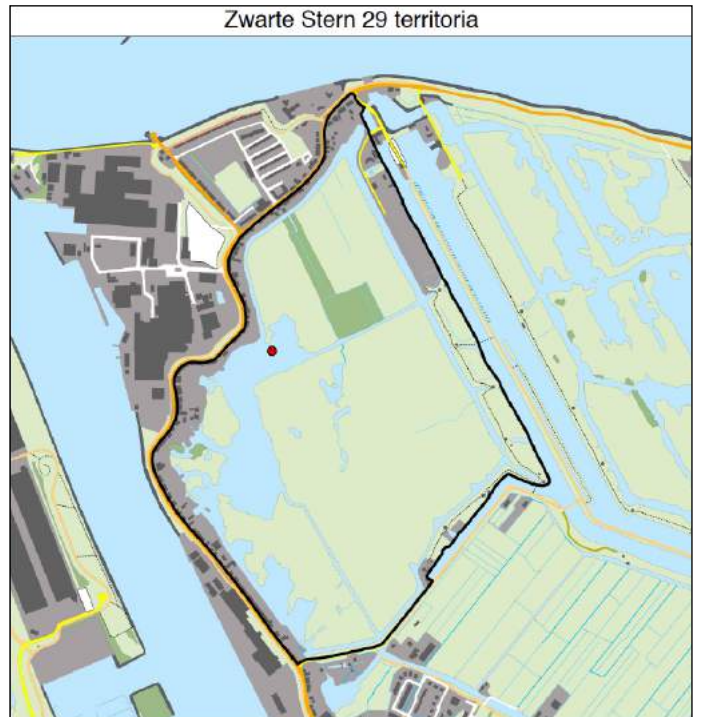

Waterhoen 6 territoria

Meerkoet 10 territoria

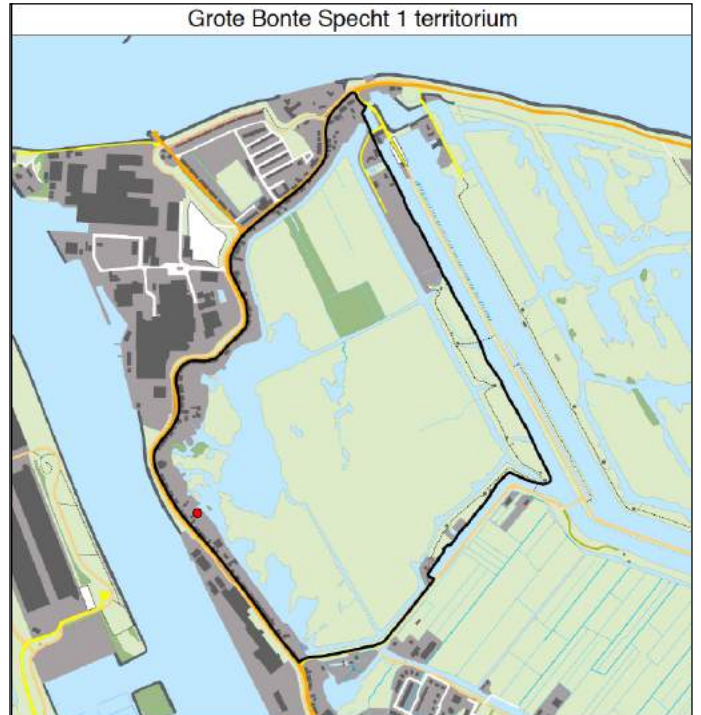

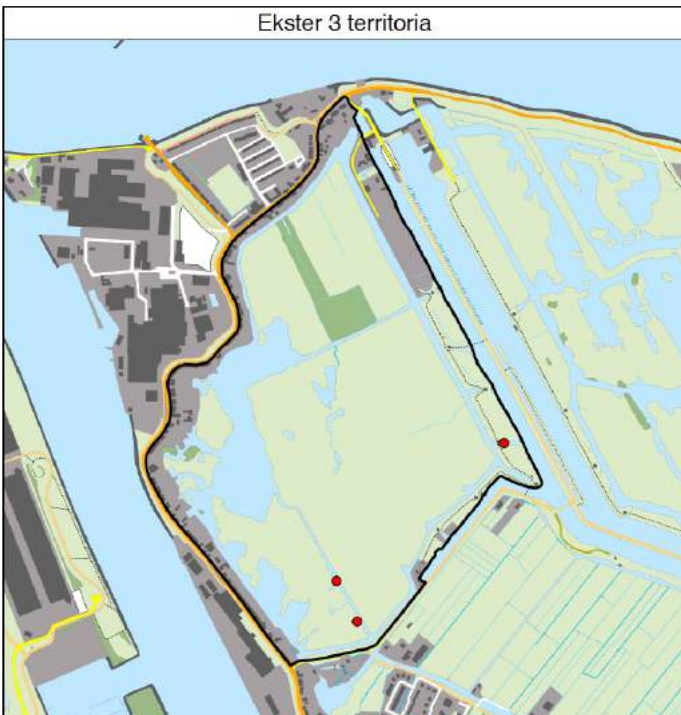
Turkse Tortel 4 territoria

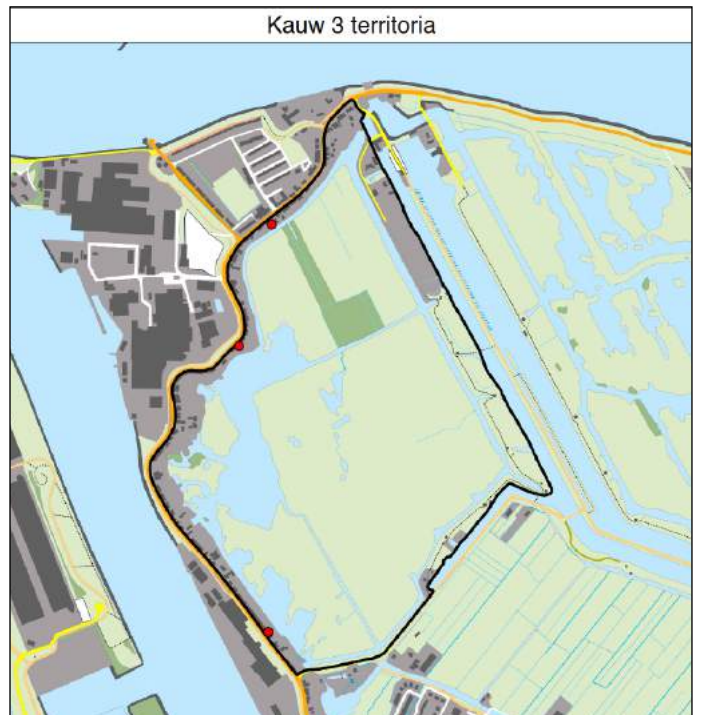
Grote Bonte Specht 1 territorium

Ekster 3 territoria

Kauw 3 territoria

Zwarte Kraai 3 territoria

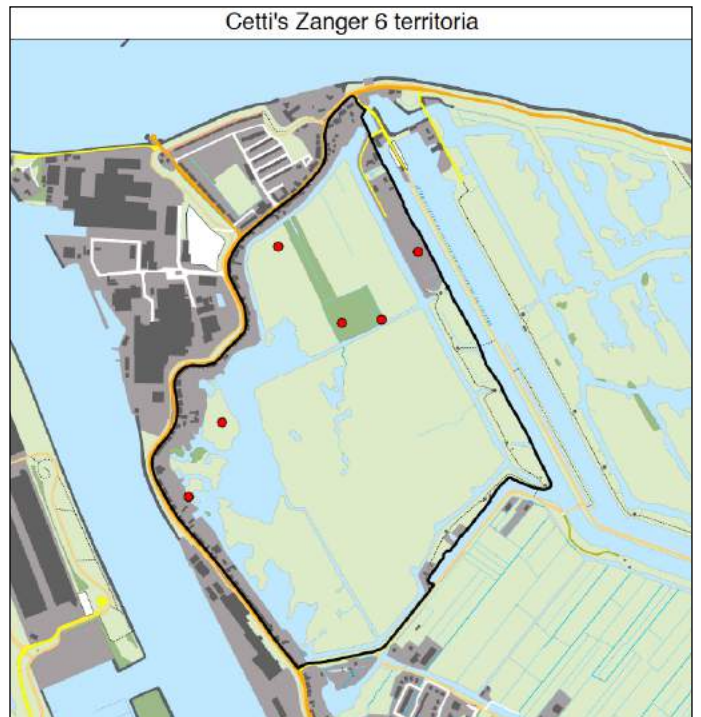
Pimpelmees 6 territoria

Koolmees 10 territoria

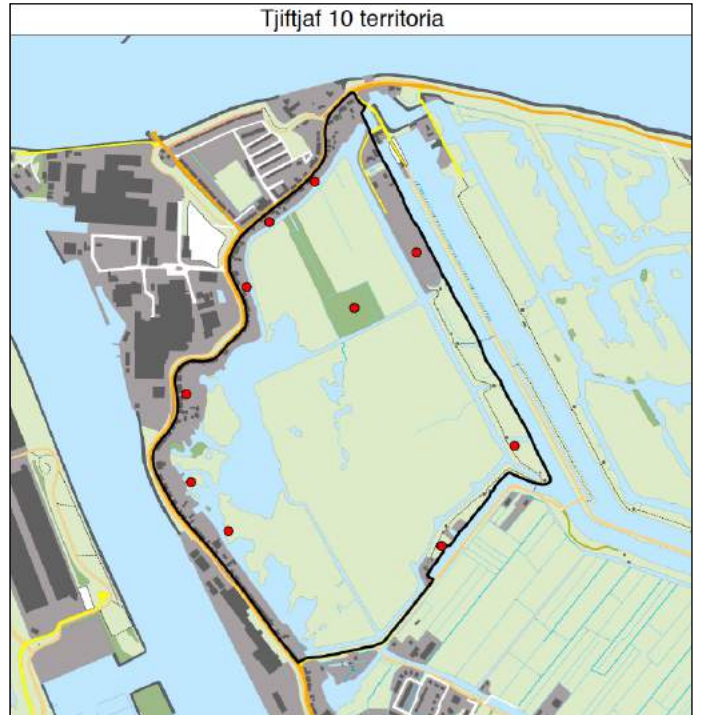
Cetti's Zanger 6 territoria

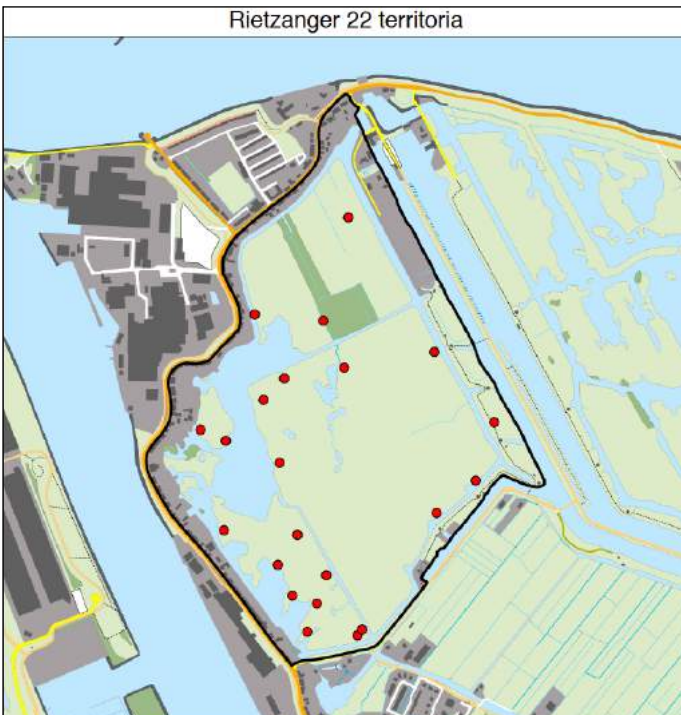
Fitis 4 territoria

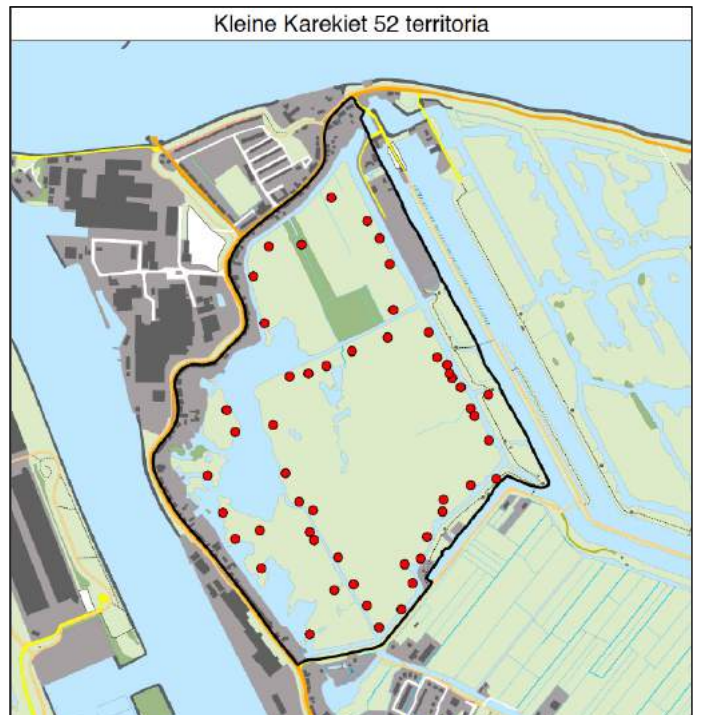
Tjiftjaf 10 territoria

Rietzanger 22 territoria

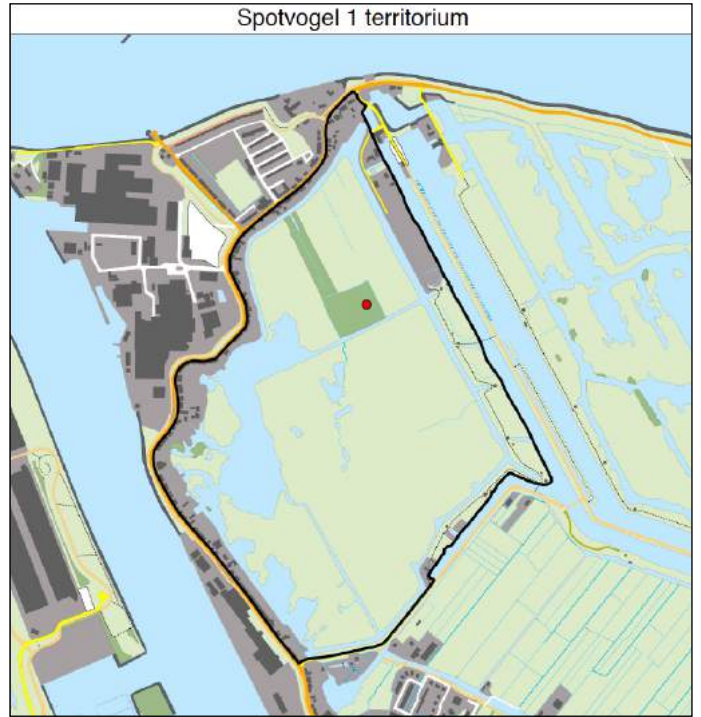
Kleine Karekiet 52 territoria

Bosrietzanger 4 territoria

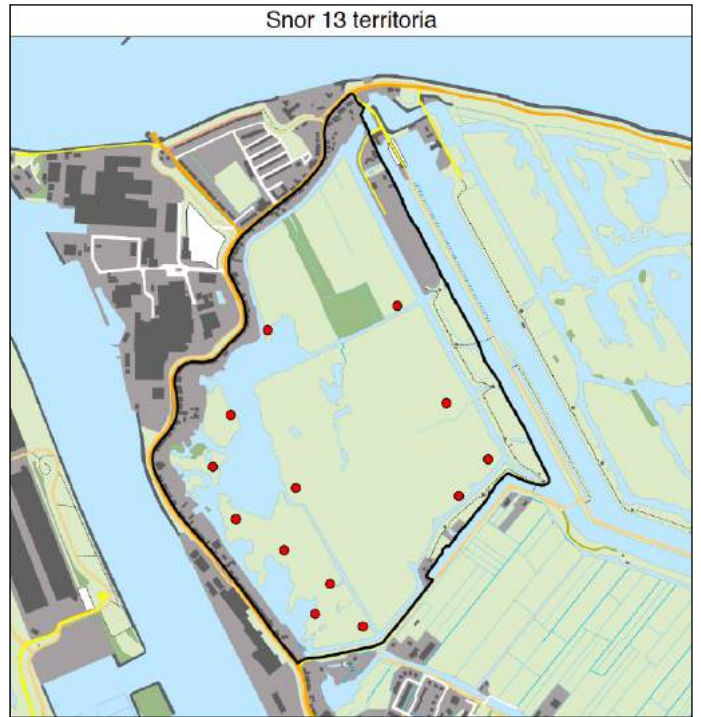
Spotvogel 1 territorium

Sprinkhaanzanger 1 territorium

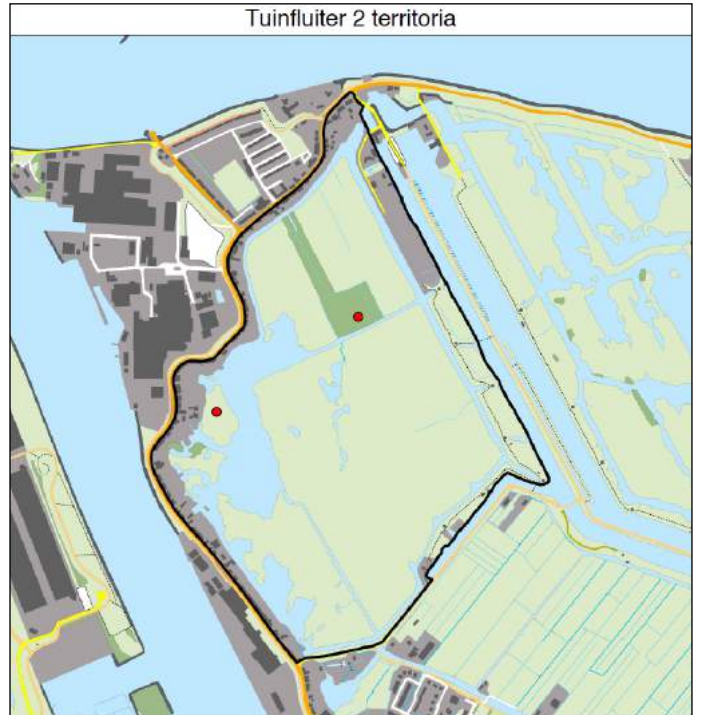
Snor 13 territoria

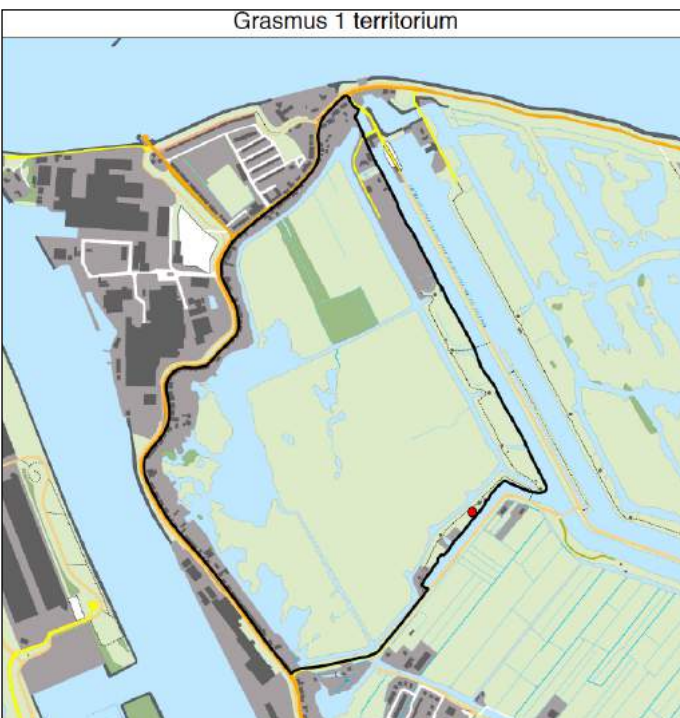
Zwartkop 6 territoria

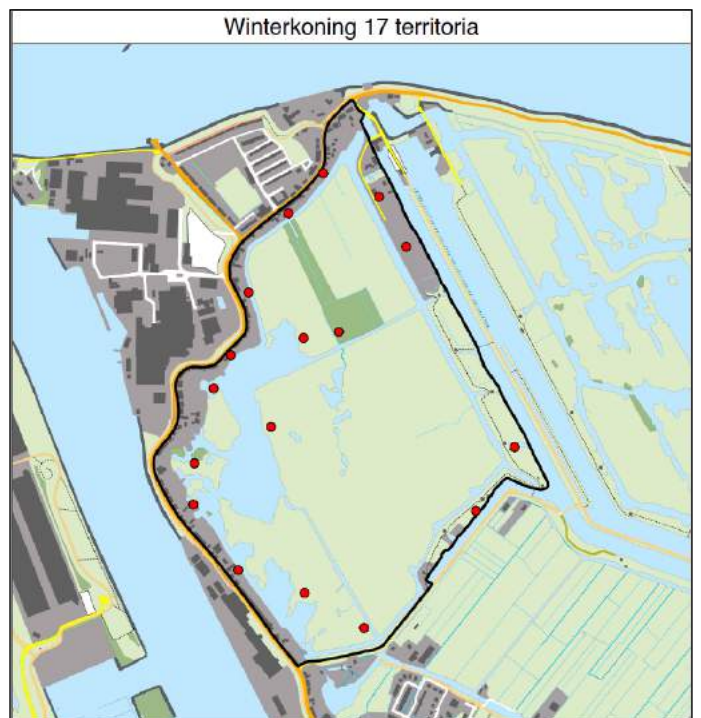
Tuinfluitier 2 territoria

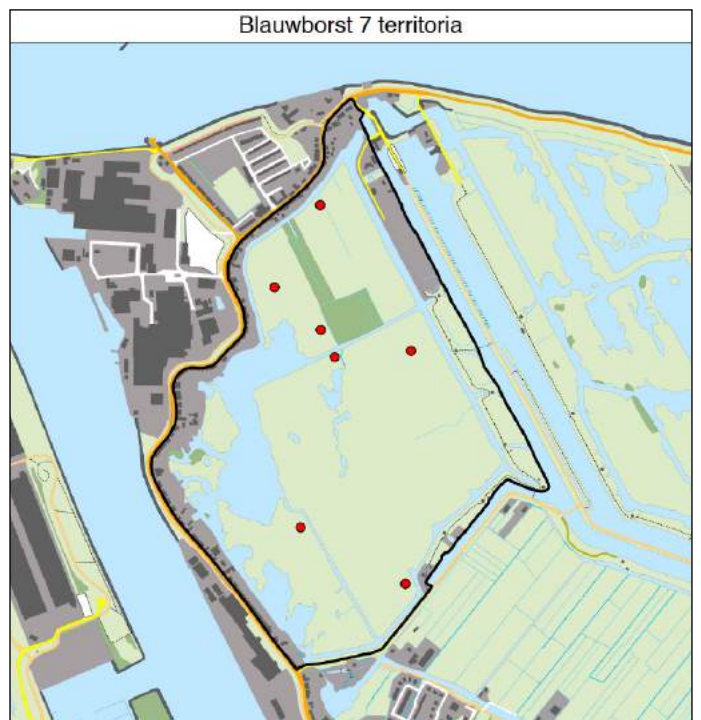
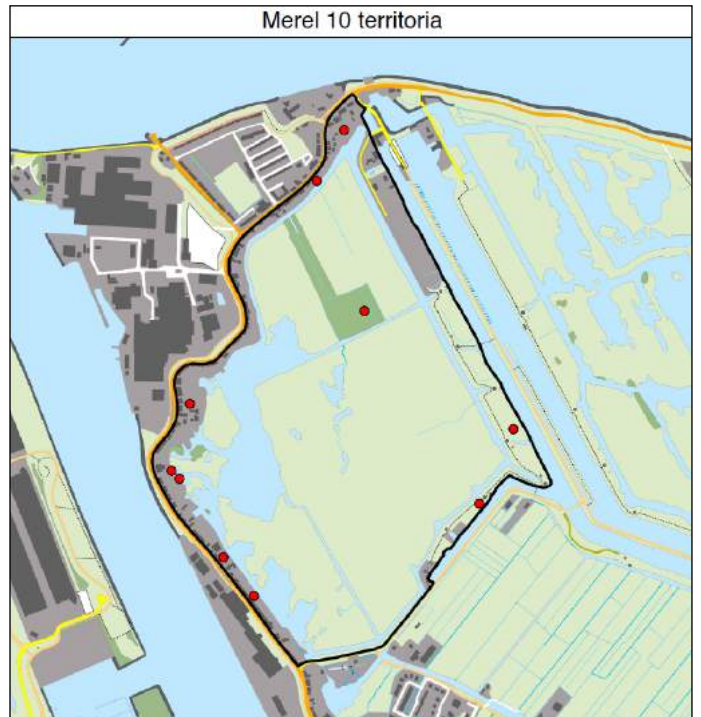
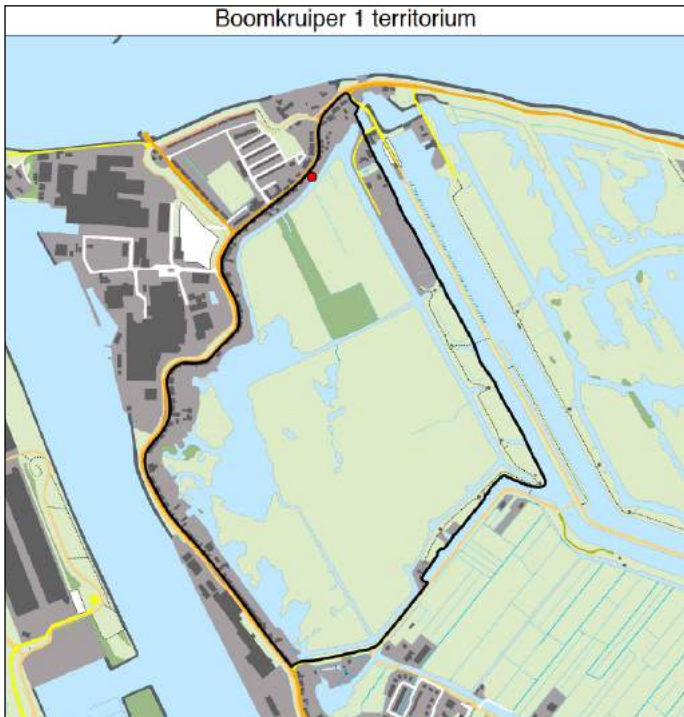

Grasmus 1 territorium

Winterkoning 17 territoria

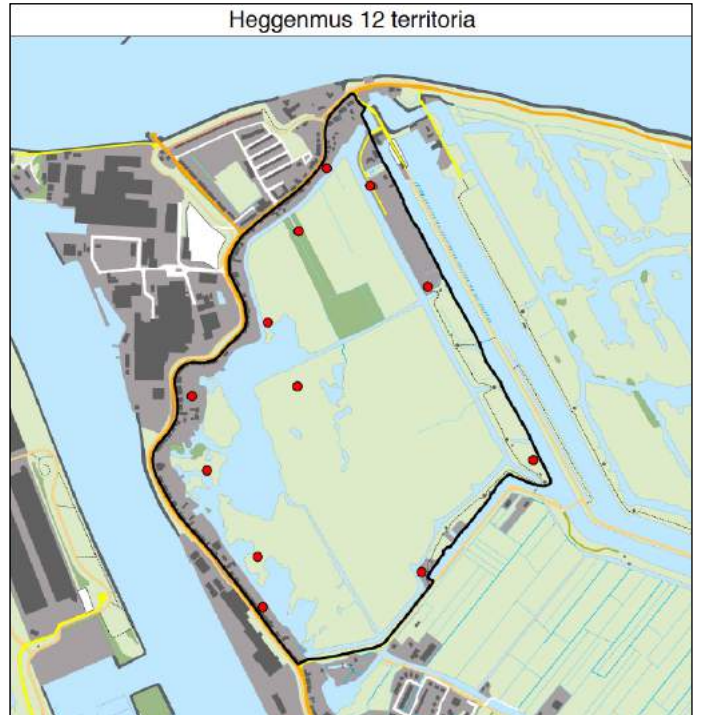

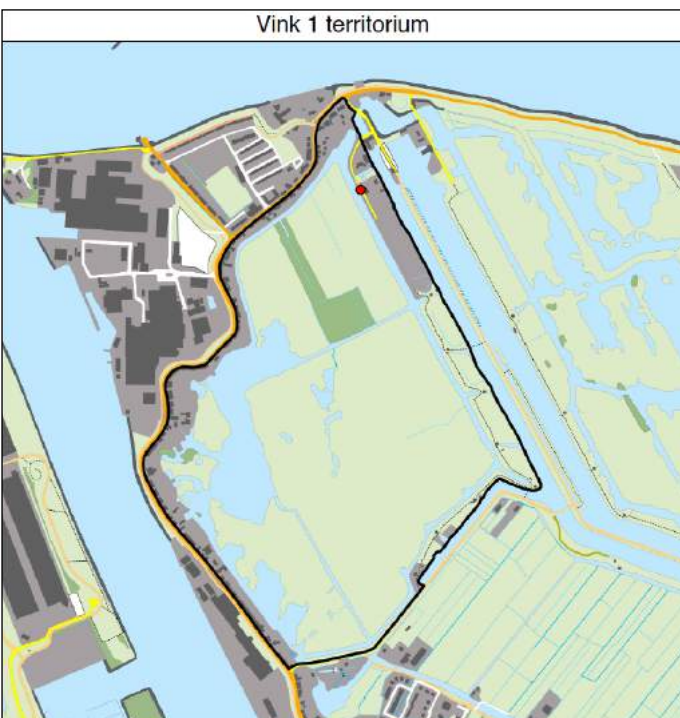
Huismus 27 territoria

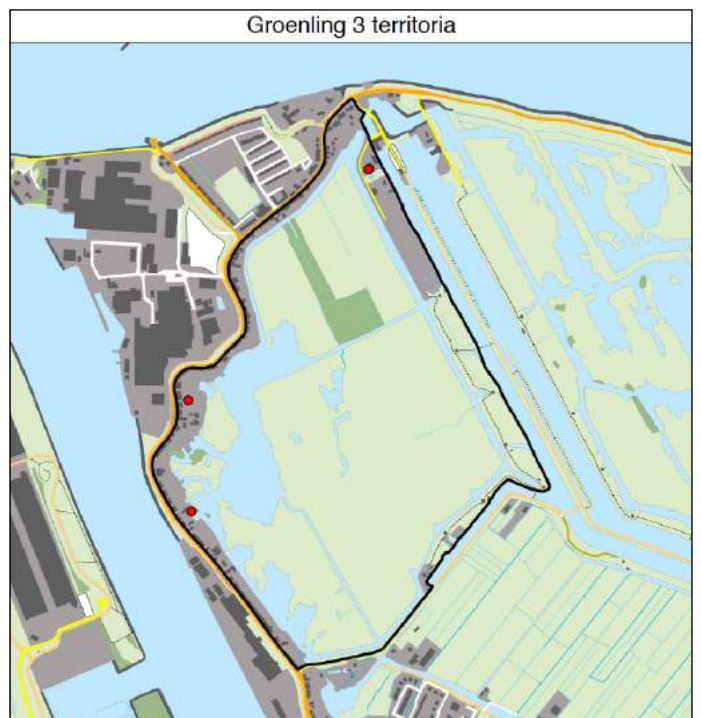
Heggenmus 12 territoria

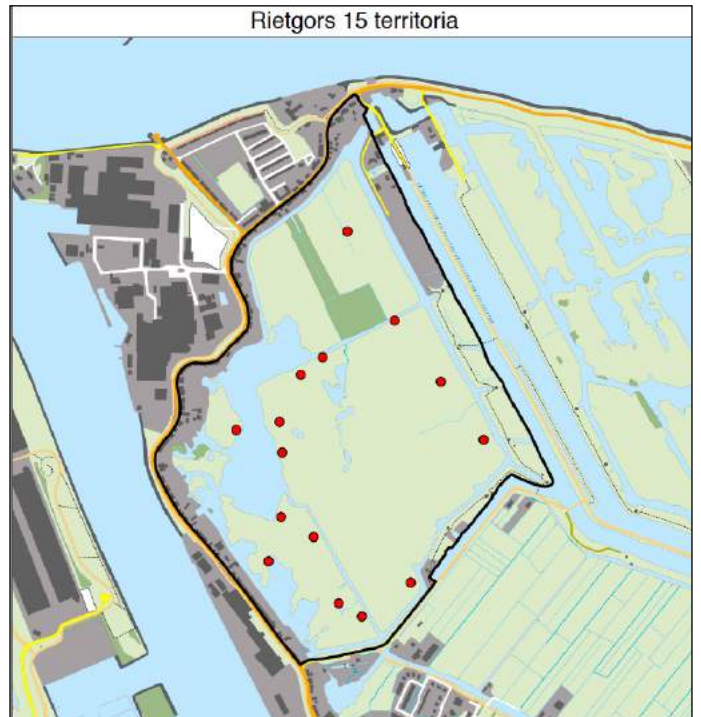
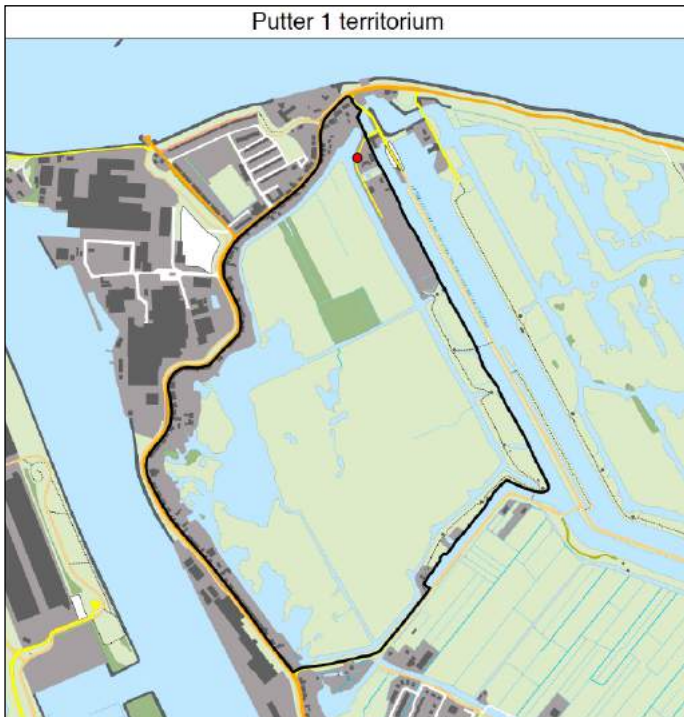

Vink 1 territorium

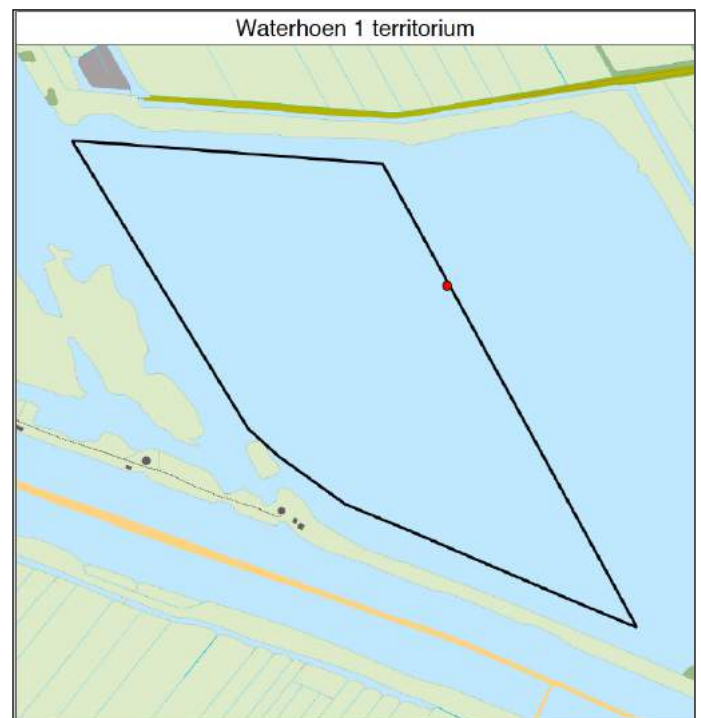
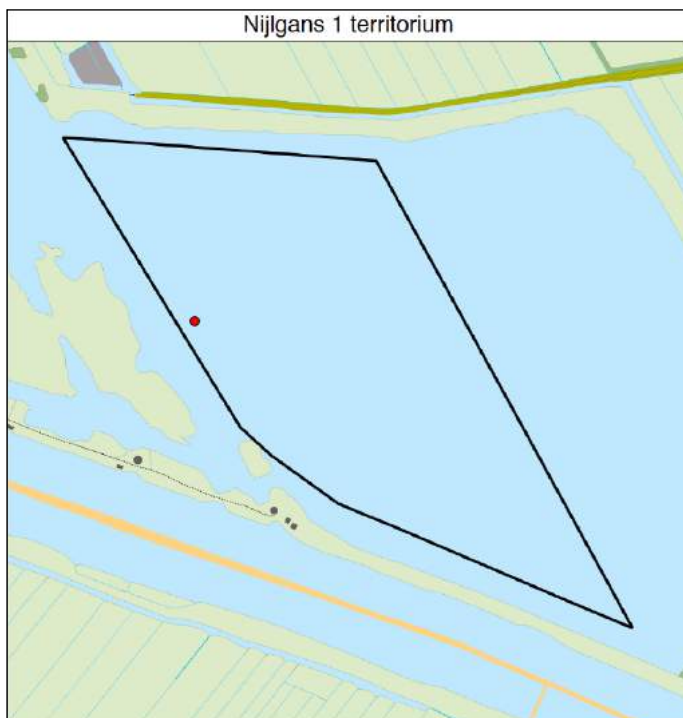
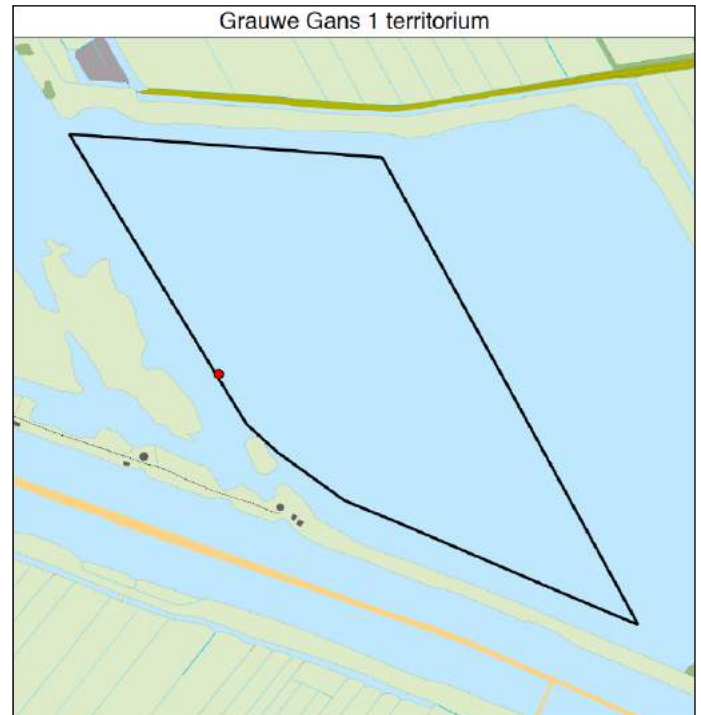
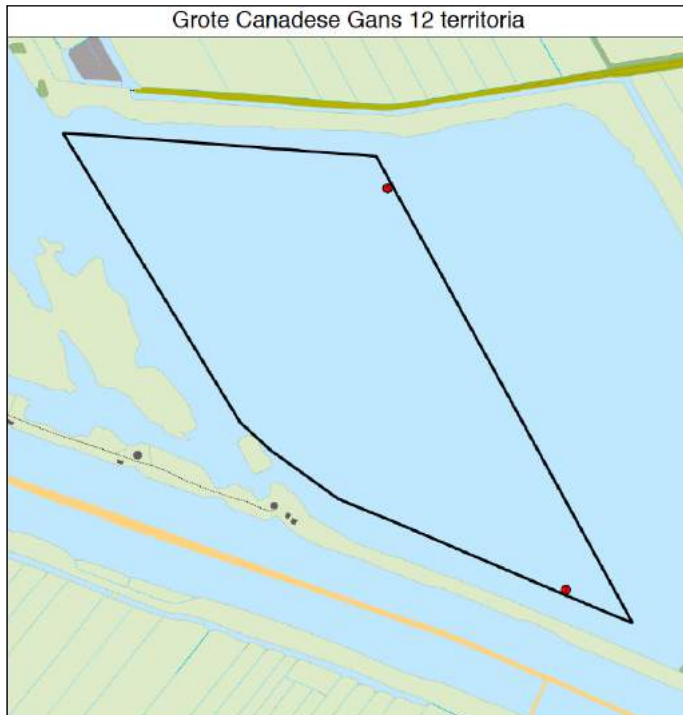
Groenling 3 territoria

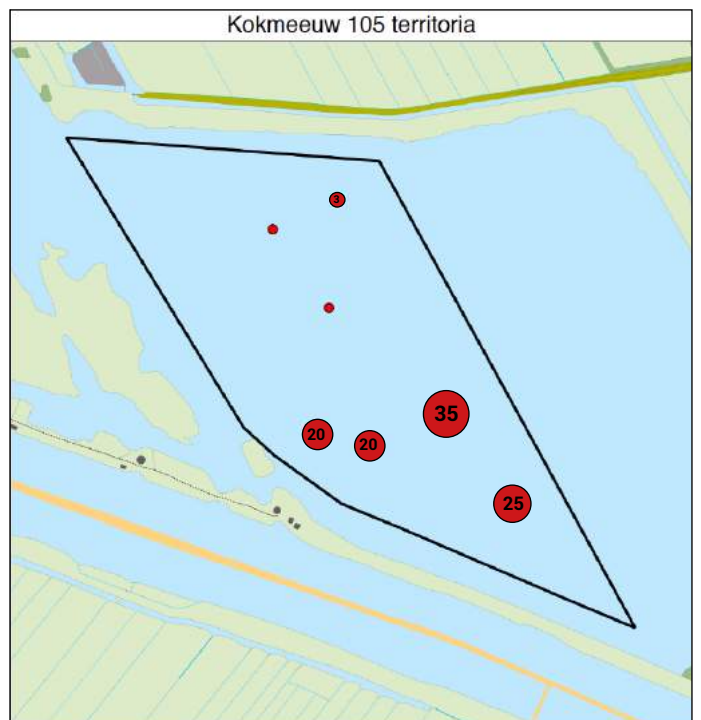
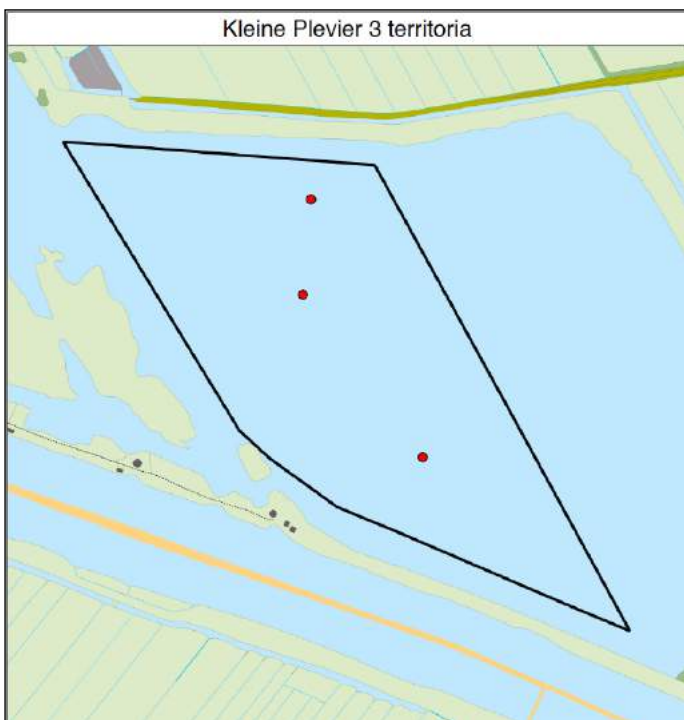
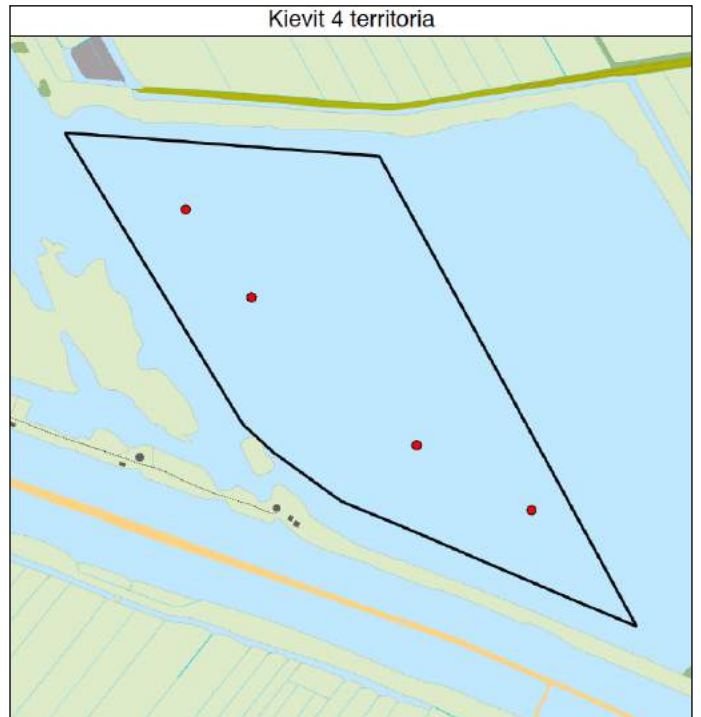
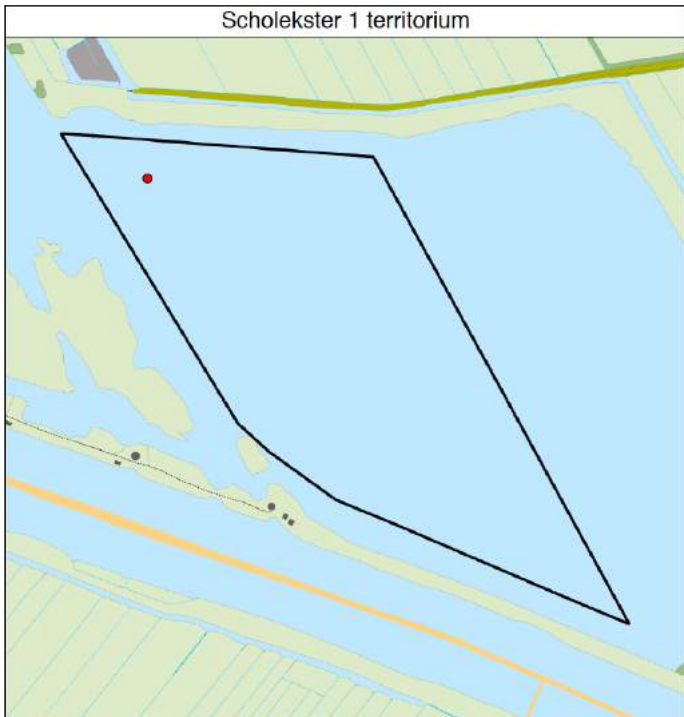

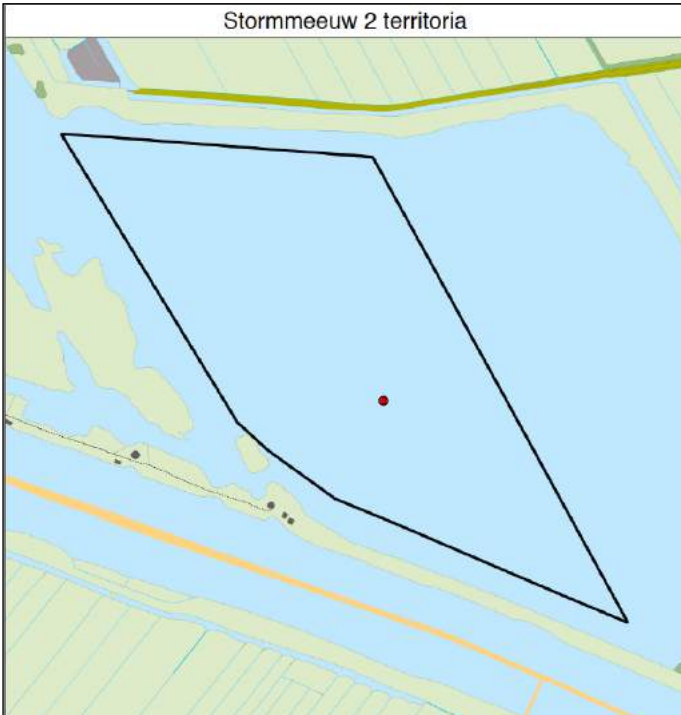
BIJLAGE IV

Kaarten territoria Nieuwe Rietmoeras per soort.

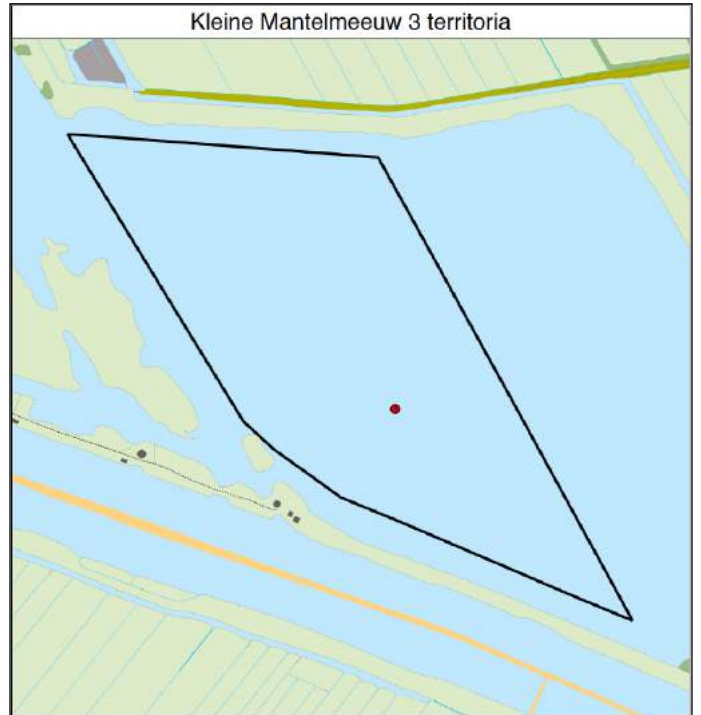

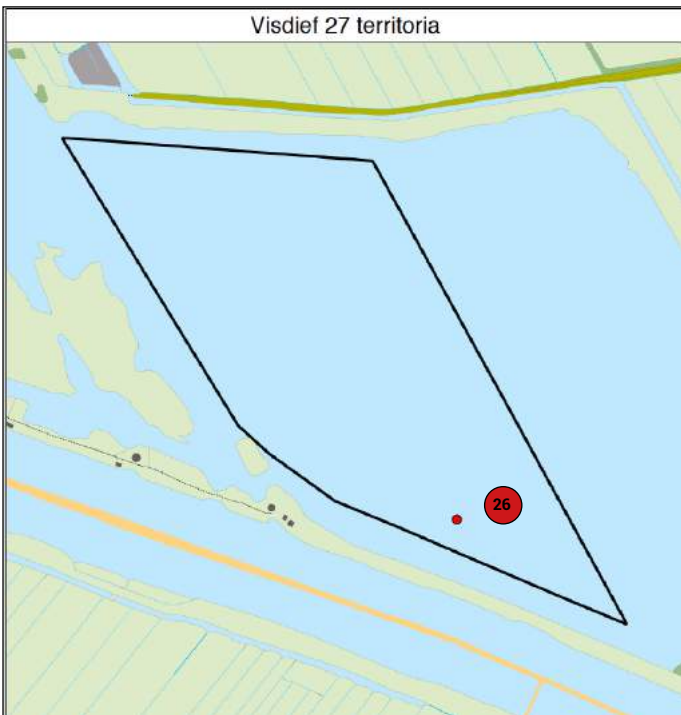
Stormmeeuw 2 territoria

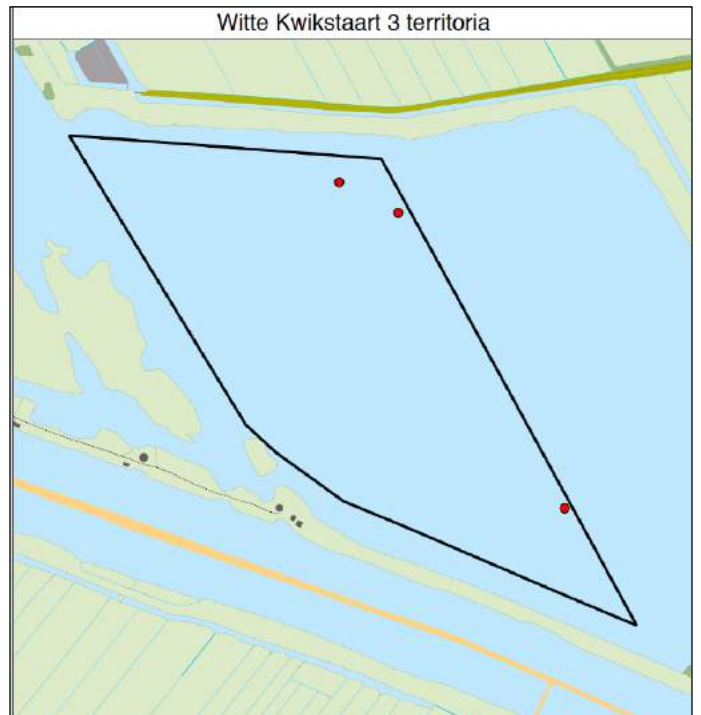
Kleine Mantelmeeuw 3 territoria

Visdief 27 territoria

Witte Kwikstaart 3 territoria

Boezemverslag 2018

